

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

Π.Μ.Σ.

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

Δυνατότητες χρηματοδότησης των ελληνικών Δήμων από συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα στον τομέα του τουρισμού – Η περίπτωση του Δήμου Καστοριάς

Βάντα Βασιλική

A.M. 3033201505201

Επιτροπή παρακολούθησης:

Δρ. Τοπάλογλου Λευτέρης

Κυρίτσης Ιωάννης, Αν. Καθηγητής

Ζαρωτιάδης Ιωάννης, Αν. Καθηγητής

Κόρινθος, Νοέμβριος 2016

**Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese
Department of Economics - Democritus University of Thrace
Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki
Department of Business Administration - University of Piraeus**

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»**

**Funding opportunities for Greek Municipalities by co-financed projects in the tourism sector
- The case of Kastoria Municipality**

Vanta Vasiliki

Monitoring Committee:

Dr. Topaloglou Lefteris

Kiritsis Ioannis As. Professor

Zarotiadis Ioannis As. Professor

Corinth, November 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σημαντικοί Όροι: τουρισμός, χρηματοδότηση, επιδοτούμενα προγράμματα, συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα, Δήμος, ΟΤΑ α΄ Βαθμού

Ο τουρισμός είναι οικονομική δραστηριότητα μείζονος σημασίας με ιδιαίτερα θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη και στην απασχόληση στην Ευρώπη και την Ελλάδα και διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ανάπτυξης και θέσεων εργασίας.

Η εθνική πολιτική για τον τουρισμό χαράσσεται μέσω της Εθνικής αναπτυξιακής Στρατηγικής για τον Τουρισμό 2014 – 2020 του Υπουργείου Οικονομίας Ανάπτυξης και Τουρισμού και του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό.

Για το Δήμο Καστοριάς κύριος στόχος είναι να δημιουργήσει και να προσφέρει ένα ελκυστικό και «αυθεντικό» προϊόν, το οποίο συνδέεται με την ταυτότητα της περιοχής και ενσωματώνει την εικόνα της, διασφαλίζοντας την ποιότητα στην εμπειρία της αναψυχής. Προς την κατεύθυνση αυτή ο Δήμος, είναι αναγκαίο να προωθήσει δράσεις ανάδειξης και αξιοποίησης της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς και του αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος του, με κέντρο την πόλη της Καστοριάς.

Οι δυνατότητες για την αξιοποίηση των Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων, προς όφελος του τουρισμού από τους ΟΤΑ α΄ βαθμού, προκύπτουν από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΠΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ) το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), το πρόγραμμα LIFE για το περιβάλλον, το HORIZON 2020, το COSME, το Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη και το πρόγραμμα ERASMUS+.

Τα έργα που προτείνονται για το Δήμο Καστοριάς προκύπτουν από έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε στελέχη του Δήμου και ιδιώτες μέσω συνέντευξης και προτείνεται αντίστοιχα για κάθε έργο η δυνητική πηγή χρηματοδότησής του, αφού πρώτα ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου.

Abstract

Keywords: *tourism, finance, funded programs, co-financed programs, Municipality*

Tourism is an economic activity of major importance with a very positive effect on economic growth and employment in Europe and Greece and plays a very important role in creating growth and jobs. National Tourism Policy is drawn by the National Development Strategy for Tourism 2014 - 2020 of the Ministry of Economic Development and Tourism and the Special Framework for Spatial Planning and Sustainable Development for Tourism.

For the Municipality of Kastoria main objective is to create and provide an attractive and "authentic" product, which is linked to the identity of the region and incorporates the image, ensuring the quality of the experience of pleasure. In this direction the municipality is necessary to promote actions highlighting and exploiting the rich cultural heritage and remarkable natural environment, centered on the town of Kastoria.

The possibilities for the use of Structural and Investment Funds for tourism by local authorities are obtained from the European Regional Development Fund (ERDF), the European Social Fund (ESF), the Cohesion Fund (CF), the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), the European Maritime and Fisheries Fund (EMFF), LIFE Programme, HORIZON 2020, COSME, Creative Europe Programme and the ERASMUS+ Programme.

Finally, the projects proposed for the Municipality of Kastoria derived from a survey on members of the municipality and individuals through interview and for each project the potential source of financing is respectively proposed, provided that they were first be incorporated in the Business Plan of the Municipality.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
Abstract	4
Εισαγωγή.....	7
1. Ο κλάδος του τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα	8
1.1 Ο Τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	8
1.2 Ο τουρισμός στην Ελλάδα	11
1.2.1 Εθνική αναπτυξιακή Στρατηγική για τον Τουρισμό 2014 – 2020	14
1.2.2 Χωροταξικός σχεδιασμός	17
2. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	21
3. Δήμος Καστοριάς.....	24
3.1 Γενική Περιγραφή.....	24
3.2 Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για το Δήμο Καστοριάς	25
3.3 Ο τομέας του τουρισμού στην Καστοριά.....	27
4. Δυνατότητες χρηματοδότησης έργων	30
4.1 Πηγές χρηματοδότησης για τον κλάδο του τουρισμού.....	31
4.1.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΕΤΠΑ).....	31
4.1.2.ΤΑΜΕΙΟ ΣΥΝΟΧΗΣ	35
4.1.3. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ (ΕΚΤ)	36
4.1.4. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΕΓΤΑΑ)	37
4.1.5. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑΣ (ΕΤΘΑ)	38
4.1.6. LIFE	39
4.1.7. HORIZON 2020.....	40
4.1.8. COSME.....	41
4.1.9.ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ (CREATIVE EUROPE PROGRAMME).....	42
4.1.10 ERASMUS + ...	44
5. Προτεινόμενα έργα για το Δήμο Καστοριάς.....	45

5.1. Έρευνα	45
5.2. Αποτελέσματα της έρευνας.....	46
5.2.1. Γενικές πληροφορίες σχετικά με τον τουρισμό	46
5.2.2. Πληροφορίες σχετικά με τα επιδοτούμενα προγράμματα	48
5.3 Προτάσεις έργων.....	50
6. Συμπεράσματα	53
7. Παράρτημα.....	56
8. Βιβλιογραφία	62

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1. Οι πιο δημοφιλείς τουριστικές περιοχές για το έτος 2012, με βάση τον αριθμό των διανυκτερεύσεων σε τουριστικά καταλύματα, ανά περιφέρεια NUTS επιπέδου 2 πηγή: Eurostat	9
Εικόνα 2 Τουριστική ένταση στις ευρωπαϊκές περιφέρειες 2006 – 2009 πηγή: Υπουργείο Τουρισμού, 2013.....	12
Εικόνα 3 Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του τουρισμού πηγή: ΦΕΚ 3155B/12-12-2013	18
Εικόνα 4. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας.....	21

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1. Καταλύματα στο Δήμο Καστοριάς πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καστοριάς 2015 - 2019 Στρατηγικός Σχεδιασμός.....	27
Πίνακας 2. Ιδιωτικές επενδύσεις αποκλειστικά στον τουρισμό πηγές ANKΑΣ, ANKO, http://anartyxi.gov.gr	28
Πίνακας 3. Έργα που υλοποίησε ο Δήμος Καστοριάς για τον τουρισμό πηγές: ANKΑΣ, http://anartyxi.gov.gr , http://www.greece-albania.eu	28

Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η παρουσίαση των δυνατοτήτων χρηματοδότησης των ελληνικών Δήμων από συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα στον τομέα του τουρισμού για την περίοδο 2014 – 2020.

Τα ερωτήματα που πρόκειται να απαντηθούν αφορούν τη σημασία του τουρισμού ως κλάδου ανάπτυξης της οικονομίας σε ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για το Δήμο Καστοριάς, τις πηγές χρηματοδότησης του τομέα του τουρισμού και τέλος ποια έργα σχετικά με τον τουρισμό μπορούν να υλοποιηθούν από το Δήμο και ποιες είναι οι πηγές χρηματοδότησης τους.

Τα ερωτήματα αυτά είναι σημαντικό να απαντηθούν καθώς η Καστοριά, εντάσσεται σε δύο αναπτυξιακούς άξονες: τον «άξονα της γούνας» με το Άργος Ορεστικό και τη Σιάτιστα και τον «άξονα ήπιας τουριστικής ανάπτυξης» με τη Σιάτιστα και τη Φλώρινα. Έτσι η Καστοριά έχει τις προϋποθέσεις να αναδειχθεί σε αναπτυξιακό πόλο της Δυτικής Μακεδονίας, με χαρακτηριστικά βιοτεχνικού κέντρου (με βάση τη γούνα - δέρμα), εξωστρεφούς εμπορικού κέντρου (πύλη προς Αλβανία), κέντρου βυζαντινού και παραδοσιακού πολιτισμού και κέντρου ήπιας τουριστικής ανάπτυξης. Ο τελευταίος ρόλος αναγνωρίζεται και είναι σύμφωνος με το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό στο οποίο το σύνολο σχεδόν του Δήμου Καστοριάς αποτελεί ζώνη που υπάγεται στην υποκατηγορία Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού των Αναπτυσσόμενων τουριστικά περιοχών. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο αναπτυξιακός άξονα της γούνας της περιοχής εδώ και χρόνια φθίνει η σημασία του άξονα του τουρισμού, έχει ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα προκειμένου να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της ανεργίας που μαστίζει την περιοχή (39,8 % για το 2015, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ).

Τα παραπάνω ερωτήματα απαντώνται σε έξι κεφάλαια σχετικά με τον κλάδο του τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα, στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και στο Δήμο Καστοριάς, με τις πηγές χρηματοδότησης για τον κλάδο του τουρισμού και τέλος με προτάσεις έργων για το Δήμο Καστοριάς.

1. Ο κλάδος του τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα

1.1 Ο Τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο τουρισμός είναι οικονομική δραστηριότητα μείζονος σημασίας με ιδιαίτερα θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη και στην απασχόληση στην Ευρώπη. Ως δραστηριότητα διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ανάπτυξης και θέσεων εργασίας. Η ποικιλομορφία του τομέα του τουρισμού - που αποτελείται από ένα μεγάλο αριθμό διαφορετικών κλάδων και δραστηριοτήτων – εκτιμάται ότι συνολικά συμβάλλει στην οικονομία της ΕΕ κατά 8,4% του πανευρωπαϊκού ΑΕγχΠ. Μία στις επτά επιχειρήσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων ανήκει στον τομέα του τουρισμού. Αυτά τα 3,4 εκατομμύρια επιχειρήσεις συχνά εξυπηρετούν τους τουρίστες, καθώς και τους ντόπιους και απασχολούν κατ' εκτίμηση 15,2 εκατομμύρια εργαζόμενους. Σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, η Αυστρία, η Σλοβενία, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία, η Σουηδία, η Εσθονία η συνολική συνεισφορά του ταξιδιωτικού και τουριστικού τομέα προς το ΑΕΠ είναι πάνω από 10% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Σύμφωνα με έκθεση του παγκόσμιου οργανισμού τουρισμού (UNWTO, 2014) το 2012, η Ευρώπη αντιπροσώπευε το 52% της παγκόσμιας βιομηχανίας εισερχόμενου τουρισμού, προσελκύοντας 534 εκατομμύρια διεθνείς τουριστικές αφίξεις, παράγοντας έσοδα 458 δισεκατομμύρια δολάρια που ισοδυναμούν με το 43% των συνολικών εσόδων της παγκόσμιας βιομηχανίας του τουρισμού.

	Residents			Non-residents		
	Total nights spent in country (million nights)	Most popular region (NUTS level 2 regions)	Share of most popular region in national total (%)	Total nights spent in country (million nights)	Most popular region (NUTS level 2 regions)	Share of most popular region in national total (%)
Countries where all regions are coastal						
Denmark	18.6	Syddanmark (DK03)	30.4	9.9	Hovedstaden (DK01)	50.0
Estonia	1.8		-	3.9		-
Ireland	17.4	Southern and Eastern (IE02)	75.5	10.9	Southern and Eastern (IE02)	76.2
Cyprus	0.9		-	13.2		-
Latvia	1.1		-	2.6		-
Lithuania	3.2		-	2.9		-
Malta	0.3		-	8.2		-
Portugal	17.8	Algarve (PT15)	24.1	32.1	Algarve (PT15)	38.6
Finland	14.4	Pohjois- ja Itä-Suomi (FI1D)	38.1	5.9	Helsinki-Uusimaa (FI1B)	39.8
Sweden	38.3	Västsvrige (SE23)	21.7	11.4	Stockholm (SE11)	31.2
Iceland	0.9		-	3.4		-
Montenegro	1.0		-	8.1		-
Countries with coastal and non-coastal regions						
Belgium	14.9	Prov. West-Vlaanderen (BE25)	30.3	16.5	Région de Bruxelles-Capitale / Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BE10)	30.6
Bulgaria	7.2	Yugoiztochen (BG34)	25.4	14.4	Yugoiztochen (BG34)	46.1
Germany	283.7	Mecklenburg-Vorpommern (DE80)	8.5	71.2	Berlin (DE30)	16.2
Greece	20.4	Kentriki Makedonia (EL12)	17.0	71.5	Kriti (EL43)	30.6
Spain	136.8	Andalucía (ES61)	19.4	252.4	Canarias (ES70)	30.9
France	272.3	Provence-Alpes-Côte d'Azur (FR82)	13.1	131.3	Île de France (FR10)	33.7
Croatia	5.0	Jadranska Hrvatska (HR03)	82.1	59.4	Jadranska Hrvatska (HR03)	97.1
Italy	192.0	Emilia-Romagna (ITH5)	13.9	184.8	Veneto (ITH3)	22.1
Netherlands	64.3	Gelderland (NL22)	14.7	31.8	Noord-Holland (NL32)	43.3
Poland	50.5	Zachodniopomorskie (PL42)	16.9	12.5	Małopolskie (PL21)	21.9
Romania	15.8	Sud-Est (RO22)	24.0	3.5	București - Ilfov (RO32)	37.8
Slovenia	3.6	Vzhodna Slovenija (SI01)	58.2	5.9	Zahodna Slovenija (SI02)	68.2
United Kingdom	198.1	West Wales and The Valleys (UKL1)	8.1	105.5	Inner London (UKI1)	34.6
Norway	22.0	Sør-Østlandet (NO03)	19.9	7.9	Vestlandet (NO05)	24.8
Landlocked countries						
Czech Republic	21.2	Severovýchod (CZ05)	24.9	22.1	Praha (CZ01)	59.0
Luxembourg	0.3		-	2.3		-
Hungary	12.4	Nyugat-Dunántúl (HU22)	20.0	12.0	Közép-Magyarország (HU10)	59.6
Austria	32.3	Steiermark (AT22)	19.1	78.4	Tirol (AT33)	40.5
Slovakia	7.1	Stredné Slovensko (SK03)	36.3	4.3	Bratislavský kraj (SK01)	27.9
Liechtenstein	0.0		-	0.1		-
FYR of Macedonia	0.6		-	0.9		-
Serbia	4.5		-	1.9		-

(*) Tourist accommodation establishments: NACE Rev. 2 55.1–55.3. The United Kingdom, Norway and Montenegro: 2012.

Source: Eurostat (online data code: tour_occ_nin2)

Εικόνα 1. Οι πιο δημοφιλής τουριστικές περιοχές για το έτος 2012, με βάση τον αριθμό των διανυκτερεύσεων σε τουριστικά καταλύματα, ανά περιφέρεια NUTS επιπέδου 2
πηγή: Eurostat

Σύμφωνα με τη συνθήκη της Λισαβόνας, βασικός στόχος της ευρωπαϊκής πολιτικής τουρισμού είναι να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα του τομέα, λαμβανομένου υπόψη ότι μακροπρόθεσμα, η ανταγωνιστικότητα συνδέεται στενά με τον «βιώσιμο» χαρακτήρα του τρόπου ανάπτυξης του.

Οι απαιτήσεις για μια φιλόδοξη ευρωπαϊκή πολιτική τουρισμού αναγνωρίστηκαν κατά την άτυπη υπουργική σύνοδο για τον τουρισμό που οργανώθηκε με πρωτοβουλία της ισπανικής προεδρίας του Συμβουλίου στις 15 Απριλίου 2010. Μετά τη διάσκεψη υψηλού επιπέδου σχετικά με τον ευρωπαϊκό τουρισμό, που πραγματοποιήθηκε στη Μαδρίτη, μια πραγματική «γενική συνέλευση» του ευρωπαϊκού τουρισμού, αυτή η άτυπη υπουργική σύνοδος αποτέλεσε αποφασιστικό βήμα για τη δέσμευση που έχει αναλάβει η Ένωση και όλα τα κράτη μέλη για έναν τουριστικό τομέα που να είναι ανταγωνιστικός, βιώσιμος, σύγχρονος και κοινωνικά υπεύθυνος. Έτσι, οι υπουργοί τουρισμού της ΕΕ στήριξαν τη «Δήλωση της Μαδρίτης» η οποία καθορίζει μια σειρά συστάσεων σχετικά με την εφαρμογή ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής τουρισμού, υπογραμμίζει ότι είναι ανάγκη να ενισχυθεί η βιώσιμη ανταγωνιστικότητα αυτού του τομέα και αναγνωρίζει την προστιθέμενη αξία της δράσης της ΕΕ υπέρ του τουρισμού, η οποία συμπληρώνει θετικά τη δράση των κρατών μελών μέσω ολοκληρωμένης προσέγγισης του τουρισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

Για την επίτευξη αυτών των στόχων, οι δράσεις υπέρ του τουρισμού μπορούν να εστιαστούν σε τέσσερις άξονες:

- (1) ενθάρρυνση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα στην Ευρώπη,
- (2) προώθηση της ανάπτυξης βιώσιμου, υπεύθυνου και ποιοτικού τουρισμού,
- (3) εδραίωση της εικόνας και της προβολής της Ευρώπης ως συνόλου βιώσιμων και ποιοτικών προορισμών,
- (4) μεγιστοποίηση του δυναμικού των πολιτικών και των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Αυτοί οι τέσσερις άξονες αποτελούν τον κορμό του νέου πλαισίου δράσης για τον τουρισμό που η Επιτροπή σκοπεύει να εφαρμόσει σε στενή συνεργασία με τα κράτη μέλη και τους βασικούς φορείς της τουριστικής βιομηχανίας.

Ο τουρισμός δεν έχει συμπεριληφθεί ως θεματικός στόχος στους κανονισμούς των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ), καθώς συνιστά μέσο ή τομέα, παρά ένα στόχο. Ωστόσο οι κανονισμοί προβλέπουν πολλές δυνατότητες για έξυπνες τουριστικές επενδύσεις.

Ο τουρισμός δεν αναφέρεται άμεσα στους θεματικούς στόχους, δεδομένου ότι αποτελεί έναν τομέα και ένα μέσο και όχι ένα αντικείμενο. Ωστόσο, οι επενδύσεις στον τομέα τουρισμού μπορούν υποστηριχθούν εάν συμβάλλουν στην επίτευξη των θεματικών στόχων και των επενδυτικών προτεραιοτήτων με ένα στοχευμένο τρόπο και αν ενσωματωθούν πλήρως στις ευρύτερες στρατηγικές για την ανάπτυξη.

Οι επενδύσεις του τουρισμού που προγραμματίζονται, ως εκ τούτου, θα πρέπει να αξιολογηθούν βάσει των σχετικών θεματικών στόχων και υπόκεινται κατά περίπτωση στις σχετικές ειδικές προϋποθέσεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέματα ιδιαίτερης σημαντικότητας είναι:

- η καινοτομία προϊόντων και υπηρεσιών που εφαρμόζουν καινοτόμες λύσεις αφομοιώνοντας Τεχνολογίες Πληροφορικής Επικοινωνιών (ΤΠΕ), ιδίως στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες οι οποίες εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό
- η ανάπτυξη τουρισμού προστιθέμενης αξίας σε εξειδικευμένες αγορές όπως για παράδειγμα ο τουρισμός υγείας, αλλά η προσέγγιση ειδικών ομάδων στόχων, όπως οι ηλικιωμένοι, ο πολιτιστικός και περιβαλλοντικός τουρισμός, ο γαστρονομικός, ο αθλητικός τουρισμός κλπ. Αυτός ο τουρισμός μικρής κλίμακας συχνά συνδέεται στενά με τα τοπικά περιβαλλοντικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά που είναι ικανά να προσδίδουν ιδιαίτερο χαρακτήρα στις περιφέρειες και επιτρέπουν την επέκταση της παραδοσιακής τουριστικής περιόδου (season) και την ανάπτυξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μέσω της κινητοποίησης συγκεκριμένων τοπικών πόρων

- η ενθάρρυνση της διαφοροποίησης για να ξεπεραστεί η εξάρτηση από τη χαμηλής προστιθέμενης αξίας, προσωρινή εργασία και η διασφάλιση της οικονομικής δραστηριότητας και της απασχόλησης εκτός της τουριστικής περιόδου. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στις δραστηριότητες αφορούν το βιομηχανικό τουρισμό και στην περιφερειακή και διακρατική συνεργασία (π.χ. στον ακτοπολιτικό τουρισμό, καθώς και στον τουρισμό κρουαζιέρας). Επιπλέον, μπορούν να προκύψουν δυνατότητες για περιφερειακή ανάπτυξη μέσω της σύνδεσης των παράκτιων περιοχών με την ενδοχώρα
- οι πιο ανεπτυγμένες τουριστικά περιφέρειες στην Ευρώπη, θα πρέπει να ξεπεράσουν την εξάρτηση από τον μαζικό τουρισμό ο οποίος είναι χαμηλής προστιθέμενης αξίας, να παρατείνουν την τουριστική περίοδο (σεζόν) και να διαφοροποιήσουν τα τουριστικά προϊόντα και υπηρεσίες τους, μέσω της ανάπτυξης της χρήσης των ΤΠΕ, της προώθησης της διατομεακών συνεργειών καθώς και των αναδυόμενων τομέων που συνδέονται με την τουριστική ζήτηση (π.χ. γεωργικά προϊόντα διατροφής, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, επιστήμες υγείας και της ζωής, ναυτιλιακό τομέα, του πολιτισμού κ.λπ.).

1.2 Ο τουρισμός στην Ελλάδα

Ο τουρισμός αποτελεί για την ελληνική οικονομία έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες ανάπτυξης και εισροής εσόδων. Ένας στους πέντε κατοίκους της Ελλάδας σήμερα, ασχολείται άμεσα ή έμμεσα στον τουριστικό τομέα. Τα έσοδα που προκύπτουν από τον τουρισμό είναι τεράστια, αποδεικνύοντας πως η συμβολή του στο ΑΕΠ της χώρας είναι πολύ σημαντική. Από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, που είχε και έχει τις ανάλογες επιπτώσεις και στον τουρισμό, έως και σήμερα, η Ελλάδα έχει εισέλθει σε φάση βαθιάς ύφεσης, από την οποία προσπαθεί να ανακάμψει. Ο ελληνικός τουρισμός είναι ένας από τους ελάχιστους τομείς της εθνικής οικονομίας, που παρά τη δύσκολη περίοδο της οικονομικής κρίσης, και την αβεβαιότητα που αυτή προκαλεί, εξακολουθεί και είναι ανταγωνιστικός σε παγκόσμιο επίπεδο. Εξακολουθεί να παραμένει η κύρια κινητήρια δύναμη για την αναδιάρθρωση, την ανάπτυξη της οικονομίας και την έξοδο από την ύφεση.

Η Ελλάδα το 2014, με 22 εκ. αφίξεις, κατέλαβε την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη χωρών με βάση τον αριθμό αφίξεων τουριστών (Χατζηδάκης, 2015).

Ο Τουρισμός αντιπροσωπεύει περίπου το 16% της ελληνικής οικονομίας, συνυπολογίζοντας την άμεση (8%) και έμμεση (8%) συνεισφορά του στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία σε ετήσια βάση. Ο Τομέας έχει αυξηθεί εδώ και μια δεκαετία, αλλά το 70% αυτής της αύξησης τροφοδοτείται από την εγχώρια ζήτηση. Το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης της χώρας μας, παρά τις συνεχείς παρεμβάσεις εκσυγχρονισμού, παραμένει παραδοσιακό και στρεβλό (McKinsey&Company, 2011).

Η συνολική συνεισφορά του Τουρισμού στην απασχόληση ανέρχεται σε 18,4% (έναντι 26,1% της Μάλτας, 19,6% της Κύπρου και 8,1% της Τουρκίας), ενώ η άμεση συνεισφορά του τομέα στην απασχόληση ανέρχεται σε 8,0% (έναντι 14,0% της Μάλτας, 6,9% της Κύπρου και 2,2% της Τουρκίας).

Η συνεισφορά του Τουρισμού στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας είναι σε υψηλότερα επίπεδα και από χώρες όπως η Γαλλία (4,5%), η Ιταλία (3,7%) και η Ισπανία (2,43%). Η συνεισφορά αυτή αναδεικνύει την υψηλή παραγωγικότητα του τουρισμού, ιδιαίτερα συγκρινόμενη με ανταγωνίστριες χώρες, με ταυτόχρονη όμως εξάρτηση της απασχόλησης από συγκεκριμένους κλάδους και εξάρτηση του ίδιου του Τομέα από συγκεκριμένες «παραδοσιακές» αγορές επισκεπτών (Υπουργείο Τουρισμού, 2013).

Παρά τη μεγάλη σημασία του τουρισμού για την οικονομία της χώρας, ο δείκτης «τουριστική ένταση» (επισκέπτες ανά 1000 μόνιμους κατοίκους) δεν είναι εξαιρετικά υψηλός, όπως φαίνεται και στον παρακάτω χάρτη.

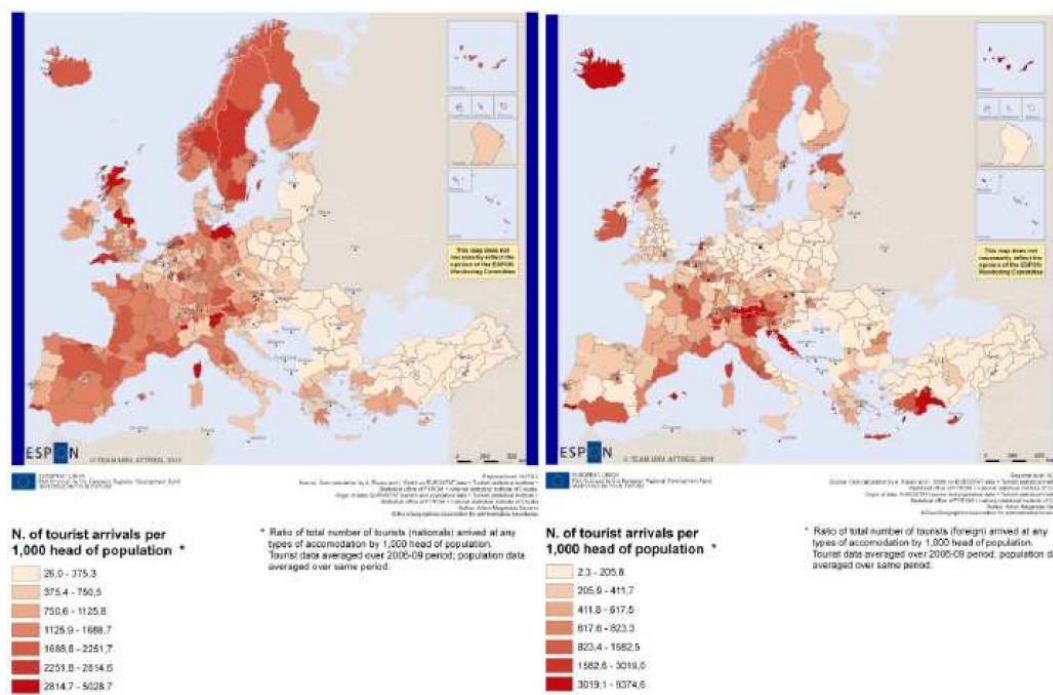

Figure 9 a-b: National (a) and foreign (b) tourists per 1,000 head of population, 2006-09

Εικόνα 2 Τουριστική ένταση στις ευρωπαϊκές περιφέρειες 2006 – 2009
πηγή: Υπουργείο Τουρισμού, 2013

Ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) σύμφωνα με την έκθεσή του για την ανάπτυξη του Τουριστικού Τομέα στην Ελλάδα προβλέπει την αύξηση των διεθνών επισκεπτών στα 22 -24 εκατ. από τα 17,5 εκ. που είναι σήμερα και η αντίστοιχη αύξηση στα συνολικά έσοδα με συνεισφορά στο ΑΕΠ 45 – 48 εκατ. ευρώ (σε σχέση με το 2013, επιπλέον 16 εκατ. ευρώ) και ένα εκατομμύριο θέσεις εργασίας (επιπλέον 300.000).

Κύρια προτεραιότητα είναι η δημιουργία ενός ισχυρού και διαφοροποιημένου χαρτοφυλακίου προϊόντων. Το σχέδιο προτείνει μια "θεματική" προσέγγιση, δηλαδή μια προσέγγιση "ανά τύπο" τουριστικού προϊόντος, επικεντρώνοντας φυσικά στους τύπους στους οποίους η Ελλάδα εμφανίζει συγκριτικά πλεονεκτήματα. Οι θεματικές αυτές είναι:

- α) ο παραθεριστικός τουρισμός, τα city breaks (για Αθήνα – Θεσσαλονίκη)
- β) ο Συνεδριακός – Εκθεσιακός (MICE),
- γ) ο πολιτιστικός τουρισμός
- δ) ο Θαλάσσιος τουρισμός
- ε) ο τουρισμός υγείας.

Για κάθε μία από τις παραπάνω θεματικές μορφές προτείνονται ενέργειες και δράσεις που αφορούν:

- ελλείψεις σε υποδομές
- ενέργειες για την προσαρμογή των επιχειρήσεων
- ενέργειες προώθησης – προβολής
- ρυθμιστικές - κανονιστικές ενέργειες

Σύμφωνα με τις παραπάνω προβλέψεις προκύπτει ότι κατά την επόμενη 10ετία, ο Τουρισμός μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην ανάταξη της Ελληνικής Οικονομίας, με συγκεκριμένες πολλαπλασιαστικές επιδόσεις σε περιφερειακή κλίμακα και ιδίως στην απασχόληση, η οποία λόγω της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, έχει πληγεί ιδιαίτερα.

Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα αποτελεί διαρκή στόχο του αναπτυξιακού προγραμματισμού στην Ελλάδα και κύριο μέσο για την εκπλήρωση των στόχων σύγκλισης και συνοχής με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιχειρησιακά Προγράμματα, Μέτρα ή δράσεις για την τουριστική ανάπτυξη έχουν υλοποιηθεί σε όλες τις Προγραμματικές Περιόδους, χωρίς ωστόσο να έχουν πάντοτε ενιαίο σχεδιασμό ή διαρκείς δομές προγραμματισμού. Η έλλειψη αυτή προφανώς επηρεάζει την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα των εκάστοτε επιλογών και συσχετίζεται άμεσα με τον τρόπο διακυβέρνησης του τομέα ο οποίος μεταβάλλεται συνεχώς καθ' όλη την διάρκεια των τεσσάρων ως σήμερα Προγραμματικών Περιόδων (Γενική Γραμματεία, Υφυπουργείο, Υπουργείο).

1.2.1 Εθνική αναπτυξιακή Στρατηγική για τον Τουρισμό 2014 – 2020

Ο στρατηγικός προγραμματισμός του Υπουργείου Οικονομίας Ανάπτυξης και Τουρισμού για την περίοδο 2014-2020 επικεντρώνεται στους ακόλουθους στρατηγικούς στόχους:

1. Αλλαγή του παραδοσιακού μοντέλου «ήλιος - θάλασσα» με παράλληλη χρονική διεύρυνση της τουριστικής περιόδου και αύξηση του ποσοστού τουριστών υψηλού εισοδήματος.
2. Εμπλουτισμός του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος και ανάδειξη νέων και ειδικών μορφών τουρισμού (Κρουαζιέρας και θαλάσσιος, Συνεδριακός, Ιαματικός, Υγείας – ευεξίας, City break, κ.α.).
3. Ανάδειξη της στρατηγικής σχέσης με τους τομείς του Πολιτισμού και του Περιβάλλοντος και αναβάθμιση και τουριστική αξιοποίηση χώρων αρχαιολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος καθώς και ταυτόχρονη ανάδειξη και αξιοποίηση των περιβαλλοντικών πόρων.
4. Διαμόρφωση φιλικού επενδυτικού περιβάλλοντος.
5. Υλοποίηση των έργων υποδομής που έχουν στρατηγική σημασία για τον τουρισμό (με έμφαση στις υποδομές και την πολυτροπικότητα αεροπορικών και θαλάσσιων μεταφορών).
6. Ανάδειξη του ανθρώπινου δυναμικού σε κύριο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της χώρας στον τομέα, μέσα από τη στοχευμένη εκπαίδευση και κατάρτιση των απασχολούμενων και των επιχειρηματιών και επιτηδευματιών, με τομεακή και χωρική εξειδίκευση.
7. Βελτίωση του υφιστάμενου τουριστικού δυναμικού με παράλληλη πλήρη αξιοποίηση των ΤΠΕ ως βασικό εργαλείο της διοίκησης και των επιχειρήσεων.
8. Προώθηση των συνεργιών των τουριστικών επιχειρήσεων, τόσο σε κλαδικό επίπεδο (μεταξύ των διαφόρων κλάδων παροχής συμπληρωματικών υπηρεσιών) όσο και μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων (π.χ. συνδεδεμένων, υπεργολαβικών, κ.λπ.), και δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών δικτύων με βάση τη ζήτηση και τους τουριστικούς προορισμούς.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Τουρισμού (2013) η Στρατηγική Ανάπτυξης του Τουρισμού 2014-2020 αποτελείται από τους ακόλουθους πυλώνες παρέμβασης:

1. Σημαντικές παρεμβάσεις σε αναγκαίες για την τουριστική ανάπτυξη υποδομές της χώρας:

Περιλαμβάνονται έργα υποδομής στρατηγικής σημασίας για τον τουρισμό, όπως υποδομές τερματικών λιμένων κρουαζιέρας, επενδύσεις αξιοποίησης του δικτύου τουριστικών λιμένων σε συνδυασμό με σχετικές υπηρεσίες, η αναβάθμιση των πυλών εισόδου (αεροδρομίων και λιμένων) της χώρας και ιδιαίτερα σε βασικούς τουριστικούς προορισμούς, η αναβάθμιση μεταφορικών κόμβων όπως σιδηροδρομικοί σταθμοί, σταθμοί λεωφορείων, οι παρεμβάσεις για τη βελτίωση της εικόνας μεγάλων αστικών κέντρων, η περιβαλλοντική αναβάθμιση των λιμενικών υποδομών ως προς την χρήση ΑΠΕ για ολοκληρωμένη

διαχείριση απορριμμάτων και ροών και περιορισμό της ρύπανσης, κ.λπ. καθώς και η ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας στον τουρισμό.

2. Υποδομές αξιοποίησης και παράλληλης προστασίας των «τουριστικών» φυσικών πόρων:

Αφορά παρεμβάσεις στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος όπως δράσεις ενεργειακής διαχείρισης τουριστικών εγκαταστάσεων και καταλυμάτων, έργα διαχείρισης αποβλήτων και υδάτινων πόρων σε τουριστικούς προορισμούς, δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και κατάρτισης εμπλεκόμενων στελεχών κ.α. Επίσης περιλαμβάνει παρεμβάσεις στον τομέα του πολιτισμού για την αναβάθμιση της επισκεψιμότητας χώρων αρχαιολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Στον πυλώνα αυτό προβλέπεται η σύνδεση με προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης για τη συνδυασμένη αξιοποίηση εγκαταστάσεων του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας για τουριστική χρήση.

3. Δράσεις Ενίσχυσης των επιχειρήσεων:

Στον πυλώνα αυτό περιλαμβάνονται η στοχευόμενη ενίσχυση των τουριστικών επενδύσεων μέσω του Αναπτυξιακού Νόμου και η δημιουργία μόνιμου καθεστώτος χρηματοδότησης που θα υλοποιεί την πολιτική ενίσχυσης βραχυπρόθεσμων επενδύσεων στο τομέα του τουρισμού, με συμπληρωματικότητα ως προς τον αναπτυξιακό Νόμο και θα στηρίζει ειδικές επενδύσεις, βασισμένο στο Γενικό Απαλλακτικό Κανονισμό ή/και στον κανονισμό De Minimis.

4. Δράσεις ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού:

Περιλαμβάνονται:

- α) Καινοτόμα προγράμματα κατάρτισης και ενίσχυσης της απασχόλησης που να ενσωματώνουν νέες μεθόδους εκμάθησης και απαιτούμενες δεξιότητες για τις όλο και υψηλότερες απαιτήσεις υπηρεσιών φιλοξενίας, ιδιαίτερα στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
- β) Προγράμματα ενίσχυσης της εκπαίδευσης και απόκτησης δεξιοτήτων μέσω της αναδιοργάνωσης των υφιστάμενων σχολών τουριστικής εκπαίδευσης και ενίσχυσης του συστήματος μαθητείας.

5. Υποδομές και δράσεις ενίσχυσης δικτύων για τις Ειδικές μορφές τουρισμού:

Ο πυλώνας αφορά δράσεις συγκρότησης και λειτουργίας τουριστικών δικτύων (clustering) με στόχο τη διασύνδεση υπηρεσιών και τη δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων. Θα δοθεί έμφαση καταρχήν σε ειδικές μορφές όπως ο θαλάσσιος τουρισμός, επαγγελματικός (συνεδριακός τουρισμός), αθλητικός τουρισμός, τουρισμός υγείας ευεξίας.

6. Χωρικά ολοκληρωμένες παρεμβάσεις υποδομών και δράσεων:

Σε συνεργασία με τις Περιφέρειες, πρόκειται να γίνει σχεδιασμός ολοκληρωμένων πολυταμειακών δράσεων, για την αναζωογόνηση και ανάπλαση υποβαθμισμένων περιοχών τουριστικού ενδιαφέροντος με απόσυρση παλαιών εγκαταστάσεων και για την ενίσχυση ειδικών μορφών τουρισμού και με τη συμμετοχή τοπικών φορέων, ΟΤΑ, επιχειρήσεων, κοινωνικών εταίρων, τόσο ενδο- όσο και δια-περιφερειακά. Οι δράσεις μπορεί να περιλαμβάνουν κρατικές ενισχύσεις, δράσεις ΤΠΕ, έργα υποδομής, δράσεις προώθησης κ.λπ., ενώ θα συνδέονται και με τις κατευθύνσεις του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον Τουρισμό.

7. Θεσμικές μεταρρυθμίσεις και δράσεις ενίσχυσης της διαχειριστικής ικανότητας:

Περιλαμβάνονται τόσο διοικητικές ενέργειες όσο και αξιοποίηση των ΤΠΕ και ιδιαίτερα με την ανανέωση του Μητρώου Τουριστικών Επιχειρήσεων και την ψηφιοποίηση των διαδικασιών εξυπηρέτησης τουριστικών επιχειρήσεων και επενδυτών. Επίσης, προβλέπεται ο εκσυγχρονισμός των διαδικασιών και των προδιαγραφών πιστοποίησης πάσης φύσεως τουριστικών υπηρεσιών.

Λόγω της ένταξης της Πολιτικής της Συνοχής στους στόχους της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020», η αντιστοίχιση των αναγκών της χώρας στον τομέα του Τουρισμού με τους Θεματικούς Στόχους της νέας περιόδου και με τις νέες Επενδυτικές Προτεραιότητες των Διαρθρωτικών Ταμείων δεν είναι ορατή. Στους θεματικούς στόχους που έχουν καθοριστεί για την προγραμματική περίοδο 2014 -2020 έχουν ενταχθεί οι στόχοι και αναγκαίοι τύποι παρεμβάσεων για τον τομέα του τουρισμού στο δεσμευτικό πλαίσιο του υποδείγματος Συμφώνου Εταιρικής Σχέσης (ΣΕΣ) που παρέσχε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Οι Περιφέρειες στο πλαίσιο των απαντήσεων για την 2η Εγκύκλιο σχεδιασμού των προγραμμάτων της Περιόδου 2014-2020 έχουν τοποθετηθεί ως προς την αναπτυξιακή στρατηγική τους συμπεριλαμβάνοντας σε μεγάλο ή μικρότερο βαθμό τον τομέα του τουρισμού. Το εύρος της αναφοράς στον τουρισμό καθώς και η εξειδίκευση των προτάσεων που παρουσιάζουν εξαρτάται από την βαρύτητα που ο τομέας αυτός έχει στο συνολικό παραγωγικό σύστημα, αλλά και από τις προοπτικές που προδιαγράφονται με βάση τους πόρους κάθε Περιφέρειας. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο είναι ότι σε σχεδόν όλες τις Περιφέρειες (πλην Δυτικής Μακεδονίας) ο τουρισμός συμπεριλαμβάνεται στις δραστηριότητες που εξετάζονται στο πλαίσιο κατάρτισης των περιφερειακών στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης. Αναλύοντας την στρατηγική κάθε περιφέρειας και επικεντρώνοντας στις αναφορές - κατευθύνσεις που αφορούν τον τουρισμό, η γενική εικόνα που προκύπτει είναι ότι στις περισσότερες οι αναφορές σε ανάγκες ή προοπτικές ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τα ειδικά χαρακτηριστικά του τουριστικού περιφερειακού προϊόντος. Πλέον εξειδικευμένες, ως προς τις προτάσεις τους στον τομέα του τουρισμού είναι περιφέρειες που χαρακτηρίζονται ως οι πλέον τουριστικές της χώρας (Κρήτη, Αττική, Ιόνια).

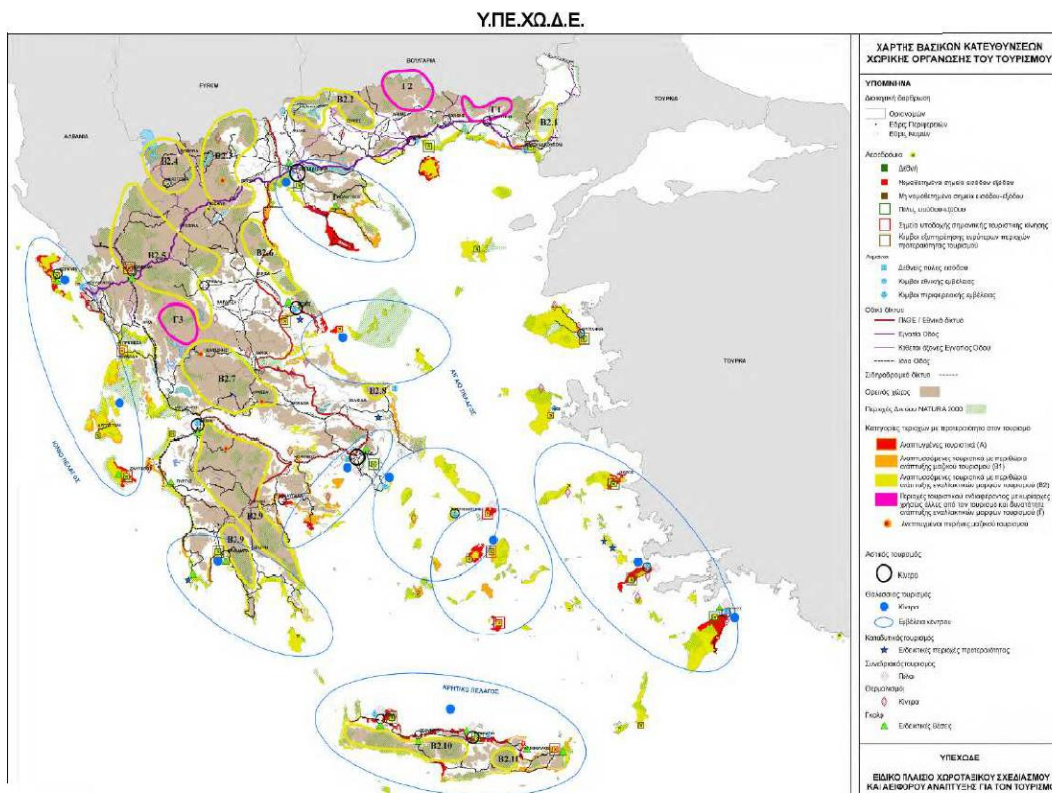
1.2.2 Χωροταξικός σχεδιασμός

Σύμφωνα με το υπ' αριθ. ΦΕΚ 3155B/12-12-2013 στο οποίο περιλαμβάνεται η τροποποίηση του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό αναγνωρίζεται η σημαντική συμβολή του τουρισμού στην απασχόληση, ιδίως στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και της μεγάλης ανεργίας που διανύει η χώρα αλλά και στην κάλυψη του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου καθώς υπολογίζεται ότι η τουριστική κατανάλωση επηρεάζει το 60% των κλάδων της ελληνικής οικονομίας. Ο χωροταξικός σχεδιασμός προσφέρει ένα επιχειρησιακό πλαίσιο αναφοράς για την αναζήτηση συμπληρωματικότητας και συνέργειας στις επιμέρους τομεακές πολιτικές, καθώς και για τη διευθέτηση των ενδεχόμενων συγκρούσεων ως προς τη χρήση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων και ιδίως, ως προς τις χρήσεις γης. Η οργάνωση της τουριστικής ανάπτυξης μέσω του χωροταξικού σχεδιασμού, βασίζεται στις αρχές της αειφόρου και ισόρροπης ανάπτυξης, συμβάλλει στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης των επενδυτών και αναδεικνύει τη χώρα σε ώριμο τουριστικό προορισμό. Με τον κατάλληλο χωρικό σχεδιασμό η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να επηρεάσει θετικά ένα σημαντικό τμήμα των λοιπών παραγωγικών δραστηριοτήτων είτε του συνόλου της χώρας είτε μιας συγκεκριμένης περιοχής.

Για τις ανάγκες του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού, ο εθνικός χώρος προσεγγίζεται βάσει κριτηρίων:

- α. έντασης και είδους της τουριστικής ανάπτυξης,
- β. γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, και
- γ. ευαισθησίας των πόρων.

Οι κατηγορίες περιοχών απεικονίζονται στην παρακάτω εικόνα με τίτλο «Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του τουρισμού».

Εικόνα 3 Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του τουρισμού
 πηγή: ΦΕΚ 3155B/12-12-2013

Η χαρτογράφηση αυτή δεν συνιστά χωροθέτηση, αλλά προσδιορισμό ευρύτερων ζωνών άσκησης πολιτικής, οι οποίες αποτελούν ένα από τα κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη κατά τη χωροθέτηση. Με την εφαρμογή των παραπάνω κριτηρίων ο εθνικός χώρος κατατάσσεται στις εξής κατηγορίες περιοχών:

1. Περιοχές του εθνικού χώρου με βάση το κριτήριο της έντασης και του είδους της τουριστικής ανάπτυξης

(A) Αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες τουριστικά Περιοχές

(A1) Αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές.

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται περιοχές του εθνικού χώρου αναπτυγμένες τουριστικά, που προορίζονται για αναβάθμιση, βελτίωση και διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος.

(A2) Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές.

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται περιοχές, οι οποίες έχουν αποκτήσει ή εμφανίζουν σταδιακά σημαντική δυναμική τουριστικής ανάπτυξης και προορίζονται κατά προτεραιότητα έναντι των άλλων τουριστικών

δραστηριοτήτων για ολοκληρωμένες και οργανωμένες τουριστικές παρεμβάσεις με αναπτυξιακό χαρακτήρα.

(B) Περιοχές ενδεικνυόμενες για την ανάπτυξη ειδικών – εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η κατηγορία αυτή διακρίνεται σε δύο υποκατηγορίες:

(B1) Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (νησιά που απεικονίζονται στο συνημμένο χάρτη και περιοχές της ηπειρωτικής χώρας)

(B2) Πόλοι εντατικής ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού (περιοχές εγκαταστάσεων χιονοδρομικών κέντρων, και οι οικισμοί που τα περιβάλλουν και λουτροπόλεις).

(Γ) Μητροπολιτικές περιοχές

Ταυτίζονται με τα όρια εφαρμογής των Ρυθμιστικών Σχεδίων Αθήνας (πλην της Χωρικής Ενότητας Νησιωτικής Αττικής) και Θεσσαλονίκης.

2. Περιοχές του εθνικού χώρου με βάση το κριτήριο των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών.

(Δ) Νησιά και παράκτιες περιοχές.

(Ε) Ορεινές περιοχές

Πρόκειται για τις περιοχές της ηπειρωτικής χώρας, καθώς και της Κρήτης και της Εύβοιας, που εκτείνονται σε υψόμετρο άνω των 800 μ. Αποτελούν διακριτή κατηγορία περιοχών σε σχέση με την υποκατηγορία Β1.

(ΣΤ) Πεδινές και ημιορεινές περιοχές

Πρόκειται για την υπολειπόμενη έκταση της ηπειρωτικής χώρας καθώς και της Κρήτης και της Εύβοιας, που δεν συμπεριλαμβάνονται στις κατηγορίες Δ.2. «Παράκτιες περιοχές» και Ε. «Ορεινές περιοχές».

3. Περιοχές του εθνικού χώρου με βάση το κριτήριο της ευαισθησίας των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων

Πρόκειται για περιοχές και οικισμούς ειδικού αρχιτεκτονικού, πολιτιστικού, ιστορικού ή περιβαλλοντικού χαρακτήρα, οι οποίες διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

(Ζ) Περιοχές του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών (περιοχές του Εθνικού Συστήματος Προστατευόμενων Περιοχών του ν. 3937/2011).

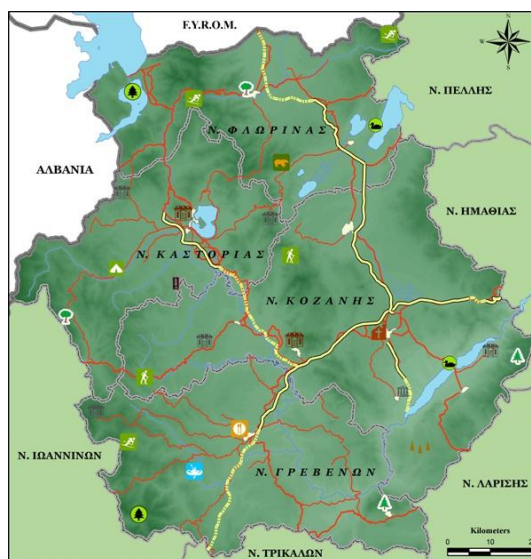
(Η) Προστατευόμενοι και εγκαταλελειμμένοι οικισμοί (οι χαρακτηρισμένοι ως παραδοσιακοί οικισμοί, άλλοι οικισμοί που προστατεύονται με ειδικά καθεστώτα και οικισμοί με πληθυσμό μικρότερο των 200 κατοίκων).

(Θ) Αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία και ιστορικοί τόποι (οι χαρακτηρισμένοι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία του Καταλόγου Παγκόσμιας Κληρονομιάς και οι ιστορικοί τόποι που είναι εγγεγραμμένοι στον Κατάλογο Μνημείων Μείζονος Σημασίας του Υπουργείου Πολιτισμού).

(Ι) Περιοχές ιδιαίτερου χαρακτήρα (περιοχές με αξιόλογα τοπία, ιδιαίτερα γεωμορφολογικά, αρχιτεκτονικά, ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, όπως τα Ζαγοροχώρια, το Πήλιο, η Μάνη, κ.λπ.).

2. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (ΠΔΜ) απαρτίζεται από τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες (ΠΕ): Κοζάνη, Γρεβενά, Καστοριά, Φλώρινα και καταλαμβάνει έκταση 9.451 τ.χμ (7,16 % της χώρας). Ο πληθυσμός της ανέρχεται σε 283.689 κατοίκους (2,6% της χώρας), σύμφωνα με την πλέον πρόσφατη απογραφή της ΕΣΥΕ (2011).

Εικόνα 4. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

Η ΠΔΜ είναι η μοναδική ελληνική περιφέρεια που δεν βρέχεται από θάλασσα και μία από τις μικρότερες πληθυσμιακά Περιφέρειες της χώρας, στα ΒΔ σύνορα. Η ΠΔΜ παράγει το 2,3% του εθνικού ΑΕΠ, που προέρχεται κατά 6,8% από την Γεωργία, κατά 38,5% από την Βιομηχανία – Κατασκευές (στις οποίες συμπεριλαμβάνονται οι τομείς των μεταλλείων – ορυχείων με 9,8% και της Ενέργειας με 18,6%) και κατά 54,7% από τις Υπηρεσίες.

Σε σχέση με τον τουρισμό, η μη επαρκής αξιοποίηση του φυσικού πλούτου και της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και οι διαρθρωτικές αδυναμίες των επιχειρήσεων του κλάδου συμβάλλουν στο μειωμένο αριθμό των διανυκτερεύσεων κύρια από αλλοδαπούς τουρίστες (Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (ΕΔΑ), 2014).

Οι τομείς προτεραιότητας ανά κλάδο που αποτυπώνονται στη στρατηγική της έξυπνης εξειδίκευσης (Σχέδιο RIS3) της ΠΔΜ και με αναφορά στη χωρική τους διάσταση είναι:

- Ο κλάδος Ενέργειας/ΑΠΕ-Τηλεθέρμανσης (κυρίως στις ΠΕ Κοζάνης και Φλώρινας)
- Ο κλάδος της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Απορριμμάτων (σε όλες τις ΠΕ)
- Οι παραδοσιακοί κλάδοι Αγροτικής Ανάπτυξης και Μεταποίησης:

- ✓ μεταποίηση – τυποποίηση χαρακτηριστικών αγροτικών προϊόντων (σε όλες τις ΠΕ)
  - ✓ εκτροφή γουνοφόρων ζώων - δερμάτινα προϊόντα (στις ΠΕ Καστοριάς και Κοζάνης)
  - ✓ τρόφιμα, ποτά, μεταλλικές κατασκευές (σε όλες τις ΠΕ)
- Ο κλάδος του Τουρισμού (σε όλες τις ΠΕ).

Σύμφωνα με την ΕΔΑ ΠΔΜ (2014) μία από τις βασικές προτεραιότητες της ΠΔΜ είναι η προώθηση και ανάπτυξη παρεμβάσεων για την προστασία και ανάδειξη των φυσικών πόρων, της αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς με στόχο την τόνωση του θεματικού τουρισμού.

Στον τομέα του τουρισμού, με βάση τα στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου Ελλάδος για την περιφερειακή κατανομή της τουριστικής δαπάνης και για τον Αύγουστο του 2013 η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας καταλαμβάνει την τελευταία θέση στο σύνολο των 13 Περιφερειών της χώρας όσον αφορά τα έσοδα που προκύπτουν από τις δαπάνες των επισκεπτών, συμμετέχοντας μόλις κατά 0,57% στο συνολικό ποσό των δαπανών του εισερχόμενου τουρισμού σε εθνικό επίπεδο (τα στοιχεία παρατίθενται με επιφύλαξη, καθώς δεν αποτελούν επίσημη στατιστική πηγή) (ΕΔΑ, 2015).

Με βάση τα επίσημα στοιχεία της Eurostat για τα έτη 2009-2011 που αφορούν τους δείκτες του τουρισμού, το τουριστικό δυναμικό της περιφέρειας ακολουθεί φθίνουσα πορεία σε επίπεδο πλήθους ενεργών επιχειρήσεων, διαθέσιμων κλινών και ειδικά σε αριθμό διανυκτερεύσεων επισκεπτών (συνολική μεταβολή - 25% για τα δύο έτη), ως αποτέλεσμα της γενικότερης οικονομικής ύφεσης αλλά και των εγγενών αδυναμιών του τομέα εντός της ΠΔΜ. Οι αδυναμίες αυτές αφορούν:

- το χαμηλό επίπεδο γνώσης και εκπαίδευσης στον τουριστικό τομέα
- το χαμηλό εισόδημα στους αποδέκτες των υπηρεσιών εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- τον μειωμένο επαγγελματισμό κατά την παραγωγή και παροχή υπηρεσιών και
- το χαμηλό σχετικά επίπεδο κοινωνικών υποδομών (στις ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές).

Γίνονται προσπάθειες για τουριστική ανάπτυξη κυρίως του ορεινού τουρισμού αναψυχής, του οικολογικού και του χειμερινού τουρισμού στα χιονοδρομικά κέντρα της περιοχής. Ταυτόχρονα υλοποιούνται στο επίπεδο της προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς, δράσεις προστασίας – ανάδειξης μνημείων (κυρίως βυζαντινών) και αρχαιολογικών χώρων καθώς επίσης δημιουργίας νέων μουσειακών υποδομών και πολιτιστικών κέντρων. Απομένει η προώθηση ενεργειών ορθολογικής αξιοποίησής τους μέσω της δημιουργίας δικτύων – διαδρομών σε συνδυασμό με τις τουριστικές διαδρομές, της αναβάθμισης των παρεχομένων υπηρεσιών και της παραγωγής και διάθεσης πολιτιστικών προϊόντων. Σε κάθε περίπτωση, η προσπάθεια στους συγκεκριμένους τομείς, χρειάζεται να συνεχιστεί σε πιο συστηματική βάση αξιοποίησης τόσο του φυσικού όσο και του πολιτιστικού πλούτου, που σε συνδυασμό με την προβολή της περιοχής θα συμβάλει στη διαμόρφωση ενός βιώσιμου προτύπου ανάπτυξης του τουρισμού.

Σύμφωνα με το Σχέδιο Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2014 – 2020 στους κεντρικούς στόχους για την στρατηγική ανάπτυξη του Τουρισμού τα επόμενα χρόνια περιλαμβάνονται:

- α) η ανάγκη μετάβασης από το μοντέλο του μαζικού, μονοθεματικού τουρισμού σε έναν ποιοτικό, διαφοροποιημένο και πολυθεματικό,
- β) η ανάγκη προώθησης της αειφόρου και ισόρροπης ανάπτυξης του τουρισμού, σύμφωνα με τις φυσικές, πολιτιστικές, οικονομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες της περιοχής.

Στην ανταγωνιστική αγορά του τουρισμού ο πρώτος στόχος της Περιφέρειας, προκειμένου να καταστεί επιλέξιμη ως τόπος προορισμού, είναι να δημιουργήσει και να προσφέρει ένα διακριτό, ελκυστικό και «αυθεντικό» προϊόν, το οποίο θα συνδέεται με την ταυτότητα της περιοχής και θα ενσωματώνει την εικόνα της, διασφαλίζοντας ποιότητα στην εμπειρία της αναψυχής. Είναι αναγκαίο να διατηρηθεί ο πολιτισμικός και περιβαλλοντικός πλούτος, διασφαλίζοντας παράλληλα τουριστική κίνηση και ανταγωνιστικότητα σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, καθώς ο τουρισμός αποτελεί ένα ισχυρό εργαλείο ανάπτυξης για την ΠΔΜ.

Θα επιχειρηθεί η προώθηση διαφοροποιημένων εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αγροτουρισμός, πολιτιστικός, θρησκευτικός, βιομηχανικός, γαστρονομικός, φυσιολατρικός, ιαματικός τουρισμός κλπ.), οι οποίες προκύπτουν από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα και φυσιογνωμία της Δυτικής Μακεδονίας, με απώτερο σκοπό την αύξηση της ελκυστικότητας της Περιφέρειας, την ενίσχυση της εξωστρέφειας και την άμβλυση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων υπό τον όρο πάντοτε της αειφορικής διαχείρισης. Επιδιώκεται η χρήση τεχνολογιών για την υποστήριξη και προώθηση του τουρισμού και του πολιτισμού, η σύνδεση με την τοπική γαστρονομία και η διεύρυνση της με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικής θέσης της στην ελληνική, βαλκανική και υπό συνθήκες στην παγκόσμια αγορά. Κεντρική προτεραιότητα είναι η προσέλκυση ενός καλύτερου μίγματος τουριστών με στόχο την αύξηση της δαπάνης ανά επίσκεψη, η αύξηση της τουριστικής κίνησης και η διάχυση των τουριστών και προς άλλες περιοχές της Περιφέρειας.

3. Δήμος Καστοριάς

3.1 Γενική Περιγραφή

Ο Δήμος Καστοριάς ανήκει στο νομό Καστοριάς ο οποίος σύμφωνα με τον Πρόγραμμα Καλλικράτης αποτελεί περιφερειακή ενότητα (ΠΕ) της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας και υπάγεται στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση Ηπείρου-Δυτικής Μακεδονίας.

Ο νομός Καστοριάς αντιμετωπίζει όλα εκείνα τα τυπικά προβλήματα του ορεινού ηπειρωτικού όγκου της Ελλάδας, σε σχέση με την ερήμωση της υπαίθρου, τη σχετική γεωγραφική απομόνωση και την επαγγελματική απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού, τα οποία επιτείνουν την αναπτυξιακή του υστέρηση.

Συγχρόνως όμως παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις, εφόσον είναι παραδοσιακά κατεξοχήν βιομηχανικός νομός, με ιδιαίτερη μάλιστα και μακράιωνη παρουσία στον χώρο της μεταποίησης γούνας – δέρματος –ενδύματος που αποτέλεσε για δεκαετίες τον μοχλό ανάπτυξης της οικονομίας ολόκληρου του νομού και δημιουργήθηκαν συνθήκες μονοκλαδικής οικονομίας.

Σε επίπεδο νομού - Περιφερειακής Ενότητας, ο Δήμος Καστοριάς αποτελεί τον σημαντικότερο πρωτοβάθμιο ΟΤΑ στον οποίο διαμένουν μόνιμα περισσότερο από τα δύο τρίτα του συνολικού πληθυσμού της Περιφερειακής Ενότητας (35.874 κατοίκους (απογραφή 2011)).

Ο Δήμος παρουσιάζει αναπτυξιακή εξειδίκευση κυρίως σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραγωγή, τη μεταποίηση και το εμπόριο γούνας και στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στον τουρισμό λόγω της φυσιογνωμίας της πόλης της Καστοριάς. Σε επιμέρους περιοχές του αναπτύσσονται και άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται πρωτίστως με τον αγροτικό τομέα και δευτερευόντως με την εξόρυξη ορυκτών πόρων και την παραγωγή αγροτικών προϊόντων, τα φασόλια και τα μήλα που παράγονται στον Δήμο αποτελούν πιστοποιημένα προϊόντα γεωγραφικής ένδειξης.

Η Καστοριά, λόγω του ιδιαίτερα αξιόλογου πολιτιστικού και φυσικού της περιβάλλοντος αποτελεί σημαντικό τουριστικό κεφάλαιο της Περιφέρειας. Το φυσικό περιβάλλον του Δήμου Καστοριάς περιλαμβάνει έναν συνδυασμό δασικών, αγροτικών και υδατικών οικοσυστημάτων με εξέχουσες περιπτώσεις τη Λίμνη της Καστοριάς, τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους και τους γεότοπους. Οι σημαντικότεροι τουριστικοί πόλοι του Δήμου είναι η ίδια η πόλη της Καστοριάς και το Χιονοδρομικό Κέντρο Βιτσίου. Τμήμα του Δήμου εντάσσεται σε ρυθμίσεις προστασίας της φύσης όπως η Natura 2000 και τα καταφύγια άγριας ζωής.

Στο πολιτιστικό περιβάλλον καταγράφεται σημαντικός αριθμός αρχαιολογικών χώρων- μνημείων, κυρίως της βυζαντινής-μεταβυζαντινής εποχής, αλλά και της νεότερης εποχής, καθώς και αρκετοί παραδοσιακοί-αξιόλογοι οικισμοί. Σημαντικότερος αρχαιολογικός χώρος είναι ο λιμναίος προϊστορικός οικισμός του Δισπηλιού. Η πόλη της Καστοριάς συγκεντρώνει πλήθος αξιόλογων βυζαντινών εκκλησιών και σημαντικό αριθμό οικιών- αρχοντικών και τζαμιών. Τα περισσότερα από τα μεγαλοπρεπή αρχοντικά της Καστοριάς βρίσκονται στη συνοικία Ντολτσό και είναι δημιουργήματα του 17ου και 18ου αιώνα. Αξιόλογοι οικισμοί του Δήμου, από αρχιτεκτονικής και λαογραφικής σκοπιάς, είναι ο Πολυκέρασος, ο οποίος είναι μάλιστα χαρακτηρισμένος ως ιστορικός τόπος, και η Κλεισούρα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, η παραδοσιακή αρχιτεκτονική των εγκαταλελειμμένων ως επί το πλείστον οικισμών της Δημοτικής Ενότητας Κορεστέων, η οποία είναι ξεχωριστή για την περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας.

3.2 Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για το Δήμο Καστοριάς

Σύμφωνα με την πρόταση αναθεώρησης- εξειδίκευσης του θεσμοθετημένου Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (ΠΠΧΣΑΑ) Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Απρίλιος 2015), η Καστοριά ορίζεται ως πόλος ανάπτυξης με ειδικό εθνικό και περιφερειακό ρόλο, λόγω του ρόλου της ως κέντρου ενός από τους δυναμικούς εξαγωγικούς κλάδους της οικονομίας (γυυνοποιία) τόσο της Περιφέρειας όσο και της Χώρας. Επιπλέον εντάσσεται στο δεύτερο πολυπολικό σύμπλεγμα της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας το οποίο διαμορφώνεται από τα αστικά κέντρα της Καστοριάς, του Άργους Ορεστικού, της Σιάτιστας και των Γρεβενών, τα τρία εκ των οποίων σχετίζονται άμεσα με τον κλάδο της γυυνοποιίας, ενώ όλα σχετίζονται επιπλέον με τον κλάδο του τουρισμού, αρθρώνονται γύρω από την Εγνατία Οδό ή/και τον Κάθετο Άξονα Σιάτιστας - Κρυσταλλοπηγή και μπορούν να συνδεθούν λειτουργικά μεταξύ τους.

Οι κατευθύνσεις του υπό αναθεώρηση ΠΠΧΣΑΑ, συγκεκριμένα για την ενίσχυση του κλάδου του τουρισμού, εξειδικεύονται για το Δήμο Καστοριάς ως εξής:

A. Ως προς την αναπτυξιακή φυσιογνωμία.

Αυτή συναρτάται με την ανάδειξη και αξιοποίηση του αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος και της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς με σκοπό την περαιτέρω τουριστική του ανάπτυξη και την ενίσχυση των λοιπών παραγωγικών δραστηριοτήτων (λοιπός αγροτικός τομέας, ορυκτά, γυυνοποιία) με στόχο την ανάδειξη μιας πολυτομεακής τοπικής οικονομίας. Ειδικότερα:

Είναι αναγκαία η προώθηση δράσεων ανάδειξης και αξιοποίησης της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς και του αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος του Δήμου, με κέντρο την πόλη της Καστοριάς, προς την κατεύθυνση της περαιτέρω ανάπτυξης τουρισμού και αναψυχής και της ανάδειξης της περιοχής σε έναν από

τους τρεις βασικούς τουριστικούς πόλους της Περιφέρειας (μαζί με την περιοχή Πρεσπών και την περιοχή Βασιλίτσας-ορεινών Γρεβενών).

Για την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη της περιοχής απαιτείται η προβολή και ο εκσυγχρονισμός του Χιονοδρομικού Κέντρου Βιτσίου και η προώθηση της συμπληρωματικής λειτουργίας του με το Χιονοδρομικό Κέντρο Πισοδερίου. Επίσης, είναι επιθυμητή η αξιοποίηση, αποκατάσταση και αναβίωση των εγκαταλελειμμένων οικισμών των Κορεσטיών, με επανάχρηση του υφιστάμενου κτιριακού αποθέματός τους, με σκοπό την ανάπτυξη παραθεριστικού τουρισμού.

Β. Ως προς το οικιστικό δίκτυο, το ρόλο των βασικών οικιστικών κέντρων και τη σχέση πόλης-υπαίθρου.

Είναι αναγκαία η προβολή και αξιοποίηση του ενδιαφέροντος φυσικού περιβάλλοντος (Λίμνη Καστοριάς) και του αξιόλογου πολιτιστικού αποθέματος (αρχοντικά, εκκλησίες) της πόλης της Καστοριάς καθώς και του συγκριτικού της πλεονεκτήματος στον κλάδο της γουνοποιίας, ώστε να ισχυροποιηθεί ως πόλος τουριστικής ανάπτυξης εθνικής και διασυνοριακής εμβέλειας.

Βασική και διαρκής προτεραιότητα είναι η ανάδειξη, διατήρηση και διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων του Δήμου, με τη συγκρότησή τους σε πολυθεματικά δίκτυα διαπεριφερειακού και περιφερειακού επιπέδου. Ειδικότερα, για τον αρχαιολογικό χώρο του Δισπηλιού είναι απαραίτητη η προβολή και η ανάδειξή του καθώς και η ένταξή του σε δίκτυα αρχαιολογικών χώρων διαπεριφερειακού επιπέδου.

Προτείνεται η υπαγωγή σε καθεστώς ειδικής κατά περίπτωση προστασίας των οικισμών των Κορεσטיών που κρίνονται αξιόλογοι καθώς και της Κλεισούρας και η ανάδειξη του παραδοσιακού τους χαρακτήρα, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα τοπικά τους γνωρίσματα.

Απαιτείται η προώθηση της δημιουργίας ενιαίων δικτύων φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, με βασικούς κόμβους τη λίμνη και την πόλη της Καστοριάς και τον αρχαιολογικό χώρο του Δισπηλιού, και εν γένει η ανάδειξη και αξιοποίησή τους, καθώς και η σύνδεσή τους με αντίστοιχα δίκτυα γειτονικών Δήμων.

Γ. Ως προς τα μεταφορικά δίκτυα και τις λοιπές τεχνικές υποδομές

Είναι αναγκαία η βελτίωση των μεταφορικών συνδέσεων του Δήμου, με προτεραιότητα στη σύνδεση της Καστοριάς με: α) την Πτολεμαΐδα, μέσω της σήραγγας Κλεισούρας, β) το Χιονοδρομικό Κέντρο Βιτσίου (τουριστικός άξονας) και γ) τους ορεινούς οικισμούς της Αναπτυξιακής Ενότητας Δήμων Καστοριάς-Νεστορίου με προτεραιότητα στους αξιόλογους και πιο τουριστικούς.

3.3 Ο τομέας του τουρισμού στην Καστοριά

Στο Δήμο Καστοριάς δραστηριοποιούνται 58 επιχειρήσεις καταλυμάτων σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 1. Καταλύματα στο Δήμο Καστοριάς

Τύπος καταλύματος	Σύνολο	Κλίνες
Ξενοδοχεία/Ενοικιαζόμενα Δωμάτια/Καταλύματα 5*****	2	90
Ξενοδοχεία/Καταλύματα 4****	20	687
Ξενοδοχεία/Καταλύματα 3***	22	919
Ξενοδοχεία/Καταλύματα 2**	14	339
Σύνολο	58	2.035

(πηγή: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καστοριάς 2015 - 2019 Στρατηγικός Σχεδιασμός)

Ο τομέας του τουρισμού τα τελευταία χρόνια σημειώνει σημαντική πρόοδο στο Δήμο Καστοριάς αποτελώντας διέξοδο στην συρρίκνωση του κλάδου της επεξεργασίας και εμπορίας της γούνας. Ο Δήμος Καστοριάς διαθέτει εξαιρετικά συγκριτικά πλεονεκτήματα (περιοχές φυσικού κάλλους, μνημεία, πολιτιστική κληρονομιά, κλπ) τα οποία και πρέπει να αξιοποιήσει προκειμένου να αποτελέσει πόλο έλξης τουριστών και για την ανάδειξη του τουρισμού σε κύρια εστία ανάπτυξης. Οι φυσικοί πόροι και η βιοποικιλότητα της περιοχής συμβάλλουν στην δυναμική ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο οικολογικός, φυσιολατρικός και περιηγητικός χωρίς ωστόσο να αποκλείονται και άλλες ειδικές μορφές ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, ο θρησκευτικός, ο συνεδριακός και ο επιχειρηματικός τουρισμός για την προώθηση των οποίων υφίστανται ευνοϊκές συνθήκες. Με δεδομένη τη ζήτηση που εκδηλώνεται τα τελευταία χρόνια για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, ο τομέας του τουρισμού αναμένεται να αποκτά ολοένα και περισσότερο βαρύνουσα σημασία στην τοπική οικονομία του Δήμου Καστοριάς. Συνεπώς η αυξανόμενη ζήτηση για εναλλακτικές μορφές τουρισμού σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η Ε.Ε. προωθεί ιδιαίτερα τις κατηγορίες κοινωνικού, αγροτικού και πολιτισμικού τουρισμού αποτελούν σημαντικές ευκαιρίες που ο δήμος θα πρέπει να εκμεταλλευτεί. Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να αξιοποιηθούν ευρωπαϊκά προγράμματα προκειμένου να υπάρξουν συνεργασίες και δικτύωσεις για την ανάδειξη της περιοχής σε ανταγωνιστικό τουριστικό προορισμό και την προώθηση της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης. Άλλες ευκαιρίες προκύπτουν από την χρήση σύγχρονων μεθόδων ανάλυσης, νέων τεχνολογιών και εργαλείων ΤΠΕ για τουριστική προβολή καθώς και από την χρήση του Ν.3389/2005 περί ΣΔΙΤ για την χρηματοδότηση υποδομών προώθησης τουρισμού.

Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου 2007-2014 πραγματοποιήθηκαν οι εξής ιδιωτικές (καταλύματα, ξενοδοχεία) και δημόσιες επενδύσεις, οι οποίες αφορούν αποκλειστικά τον τουρισμό.

Πίνακας 2. Ιδιωτικές επενδύσεις αποκλειστικά στον τουρισμό

Πρόγραμμα	Αριθμός ιδιωτικών επενδύσεων	Συνολικός προϋπολογισμός δημόσιας δαπάνης
"ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ" ΤΟΥ ΕΠΑΝ ΙΙ 2011	2	62.585,69 €
ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΜΕΣΩ ΤΟΥ Ν.3299/2004	6	5.187.423 €
ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΜΜΕ ΜΕΣΩ ΠΕΠ 2007-2013	9	947.159 €
"ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ LEADER" ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ 4 ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2007-2013» (ΠΑΑ)	3	615.717,78 €
ΣΥΝΟΛΟ	20	6.812.885,47 €

πηγές ANKΑΣ, ANKO, <http://anaptyxi.gov.gr>

Ο Δήμος Καστοριάς κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2014 υλοποίησε τα παρακάτω έργα:

Πίνακας 3. Έργα που υλοποίησε ο Δήμος Καστοριάς για τον τουρισμό

Πρόγραμμα	Τίτλος έργου	Έτος	Συνοπτική περιγραφή	Συνολικός προϋπολογισμός
Ενίσχυση ΠΕΠ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 2007-2013	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΣΠΗΛΑΙΟΥ ΔΡΑΚΟΥ	2007-2008	Διάνοιξη και διαμόρφωση διαδρομής στο εσωτερικό του σπηλαίου Δράκου στον Δήμο Καστοριάς, ώστε να καταστεί επισκέψιμο. Κατασκευή όλων των απαραίτητων εγκαταστάσεων, κατασκευή στο εξωτερικό του σπηλαίου όλων των απαιτούμενων υποδομών λειτουργίας και στάθμευσης.	2.630.000 €
Ενίσχυση ΠΕΠ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 2007-2013	ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ - ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΙΤΣΙΟΥ	2014-2015	Αντικατάσταση του υφιστάμενου παλιού εξοπλισμού και την αναβάθμιση των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών του χιονοδρομικού κέντρου Βιτσίου της Περιφερειακής Ενότητας Καστοριάς και περιλαμβάνει την προμήθεια: Ερπυστιοφόρου μηχανήματος διάστροφης χιονιού , οχήματος αποχιονισμού πολλαπλών χρήσεων, μονάδων παραγωγής τεχνητού χιονιού για την παραγωγή χιονιού στις πίστες του χιονοδρομικού κέντρου.	720.330 €
"ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ LEADER" ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ 4 ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ	ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ ΜΕ ΦΟΡΕΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΕΠΙΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	2014-2015	Ενέργειες προβολή και προώθησης του Σπηλαίου του Δράκου δημιουργία ντοκιμαντερ, φυλλάδια κλπ και προμήθεια αυτόματου συστήματος ξενάγησης.	71.410 €

ΕΛΛΑΔΑΣ 2007-2013» (ΠΑΑ)	«ΟΡΕΣΤΙΑΣ»			
IPA Cross Border Program Greece Albania 2007 -2013	SMARTCUL2RE / Valorization of New Media for the Promotion and Enhancement of Cultural Resources in the Cross-border Area	2012	Οι κύριοι στόχοι του έργου είναι η δημιουργία ενός κοινού, one-stop ψηφιακού αποθετηρίου των πολιτιστικών αντικειμένων και υπηρεσιών, καθώς και ο σχεδιασμός και η παροχή εφαρμογών για κινητά και υπηρεσιών τόσο στους πολίτες με πολιτιστικά ενδιαφέροντα όσο και στους τουρίστες της διασυνοριακής περιοχής.	384.719,19 €
IPA Cross Border Program Greece Albania 2007 -2013	TOUR ACT / Action Plan for the Promotion of the Cross-border Area as a Competitive Touristic Destination	2012	Το έργο στοχεύει στην ανάπτυξη ενός Στρατηγικού Σχεδίου Μάρκετινγκ για την ανάπτυξη του διασυνοριακού τουρισμού με βάση τα τοπικά προϊόντα τα οποία είναι ικανά να προωθηθούν στην εθνική και διεθνή τουριστική αγορά.	421.467,82 €
ΣΥΝΟΛΟ				4.227.927 €

πηγές: ANKΑΣ, <http://anaptyxi.gov.gr>, <http://www.greece-albania.eu>

Συμπερασματικά προκύπτει από τους δύο πίνακες ότι κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο επενδύθηκαν για τον τουρισμό κεφάλαια ύψους 11.000.000 € τόσο σε δημόσιες όσο και ιδιωτικές επενδύσεις, γεγονός που καταδεικνύει τη σημαντικότητα του κλάδου για την περιοχή, κυρίως από την πλευρά των ιδιωτών οι οποίοι επένδυσαν σχεδόν 7.000.000 €, για την αναβάθμιση ή τη δημιουργία νέων υποδομών και ότι οι δημόσιες επενδύσεις σε επίπεδο ΟΤΑ α' βαθμού υστερούν σημαντικά.

4. Δυνατότητες χρηματοδότησης έργων

Η ΕΕ χρηματοδοτεί ένα ευρύ φάσμα έργων και προγραμμάτων σε διάφορους τομείς, όπως:

- περιφερειακή και αστική ανάπτυξη
- απασχόληση και κοινωνική ένταξη
- γεωργία και αγροτική ανάπτυξη
- θαλάσσια και αλιευτική πολιτική
- έρευνα και καινοτομία
- ανθρωπιστική βοήθεια.

Η διαχείριση των χρηματοδοτικών κονδυλίων διέπεται από αυστηρούς κανόνες που διασφαλίζουν ότι η διάθεσή τους παρακολουθείται στενά και χαρακτηρίζεται από διαφάνεια και υπευθυνότητα.

Η διαχείριση του 76% και πλέον του προϋπολογισμού της ΕΕ γίνεται σε συνεργασία με τις εθνικές και περιφερειακές αρχές μέσω ενός συστήματος «κοινής διαχείρισης», κατά κύριο λόγο μέσω 5 μεγάλων ταμείων, των διαρθρωτικών και επενδυτικών ταμείων. Συλλογικά, τα ταμεία αυτά βοηθούν στην υλοποίηση της στρατηγικής Ευρώπη 2020 (<http://ec.europa.eu/>).

Κάθε χρόνο καταρτίζεται ο προϋπολογισμός της ΕΕ ο οποίος πρέπει να εντάσσεται σε ένα πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο (ΠΔΠ). Το ΠΔΠ είναι ένα σχέδιο δαπανών στο οποίο καθορίζονται τα μέγιστα ετήσια ποσά που μπορεί να δαπανήσει η ΕΕ για διάφορους τομείς δραστηριοτήτων σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (συνήθως επτά έτη). Διαμορφώνει συνεπώς τις πολιτικές προτεραιότητες της ΕΕ για την επόμενη επταετία.

Για τη χρηματοδοτική περίοδο 2014-2020, η ΕΕ επιθυμεί να επιτύχει τους στόχους της αναπτυξιακής στρατηγικής «Ευρώπη 2020», εστιάζοντας στη δράση που πρέπει να αναλάβει η Ευρώπη για να αντιμετωπίσει την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση και δίνοντας έμφαση σε τομείς που μπορούν να βοηθήσουν σ' αυτό. Ορισμένες από τις προτάσεις της Επιτροπής για ριζικές μεταρρυθμίσεις έχουν υποβαθμιστεί από τα κράτη μέλη, ωστόσο έχουν εγκριθεί πολύ σημαντικές αλλαγές. Ανάμεσα στα βασικά στοιχεία του ΠΔΠ 2014-2020 συγκαταλέγονται τα εξής:

- **Εστίαση στην ανάπτυξη, την απασχόληση και την ανταγωνιστικότητα** μέσω της αύξησης των επενδύσεων στον τομέα της εκπαίδευσης και της έρευνας, και ενός νέου μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη» ο οποίος έχει ως στόχο την προώθηση πανευρωπαϊκών έργων υποδομής στους τομείς των μεταφορών, της ενέργειας και των τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών.

- **Καλύτερη ποιότητα δαπανών** χάρη στη θέσπιση απλούστερων κανόνων για τη διαχείριση των κονδυλίων της ΕΕ, στη σαφή εστίαση σε επενδύσεις που παράγουν απτά αποτελέσματα, καθώς και στη δυνατότητα αναστολής της χρηματοδότησης της ΕΕ σε περίπτωση που μια χώρα δεν εφαρμόζει υγιείς οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές.
- **Μεταρρύθμιση της κοινής γεωργικής πολιτικής** για μια πιο ανταγωνιστική και οικολογική ευρωπαϊκή γεωργία.
- **Καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής**, ως βασικού στοιχείου όλων των σημαντικών πολιτικών της ΕΕ, και διάθεση του 20 % του ΠΔΠ 2014-2020 σε σχετικές δράσεις.
- **Αλληλεγγύη** με τις φτωχότερες χώρες και περιφέρειες της ΕΕ, μέσω της διάθεσης σ' αυτές του μεγαλύτερου μέρους της περιφερειακής χρηματοδότησης και της δημιουργίας ενός νέου ταμείου για την ανεργία των νέων.
- **Μείωση των διοικητικών δαπανών** χάρη στις περικοπές προσωπικού στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. (<http://ec.europa.eu/>)

4.1 Πηγές χρηματοδότησης για τον κλάδο του τουρισμού

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊά Επιτροπο για την εσωτερική αγορά, βιομηχανία, επιχειρηματικότητα και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, Elzbieta Bienkowska ο Ευρωπαϊκός τουρισμός βρίσκεται αντιμέτωπος με πολλές προκλήσεις, ξεκινώντας από την ανάγκη της συνεχούς καινοτομίας και τη βελτίωση της ποιότητας. Ο τομέας του τουρισμού θα πρέπει γρήγορα να προσαρμοστεί στην ψηφιακή επανάσταση, η οποία εισάγει με νέους τρόπους μάρκετινγκ και παροχής υπηρεσιών. Θα πρέπει επίσης να αναπτύξει νέα ελκυστικά προϊόντα με βιώσιμο τρόπο για τις τοπικές κοινότητες και το περιβάλλον. Ως εκ τούτου, ο τομέας χρειάζεται την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να παραμείνει ανταγωνιστικός. Αυτός είναι ο λόγος της που πολλά προγράμματα της ΕΕ 2014-2020 είναι ανοικτά για τον τομέα του τουρισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015). Στη συνέχεια παρατίθενται οι δυνατότητες για την αξιοποίηση των Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων, προς όφελος του τουρισμού από τους ΟΤΑ α΄ βαθμού.

4.1.1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΕΤΠΑ)

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) είναι ένα από τα πέντε Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία¹ - ΕΔΕΤ (European Structural and Investment Funds - ESIF). Σύμφωνα με τους

---

¹ Τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ) είναι ταμεία που συνεργάζονται για να στηρίξουν την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και για να διαμορφώνουν τους στόχους της στρατηγικής της ΕΕ «Ευρώπη 2020» για τη δημιουργία έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Τα εν λόγω ταμεία είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ), το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ), το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ).

κανόνες του ΕΔΕΤ, το κάθε κράτος μέλος οφείλει να καταρτίσει και να εφαρμόσει ένα στρατηγικό σχέδιο που να δείχνει τους στόχους και τις επενδυτικές του προτεραιότητες για την περίοδο 2014 -2020 για τη χρήση αυτών των ταμείων. Μόλις σημειωθούν οι παρατηρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και ληφθούν επαρκώς υπόψη από τι κράτος μέλος, το σχέδιο αυτό γίνεται μια «συμφωνία εταιρικής σχέσης». Τα κράτη μέλη πρέπει επίσης να καταρτίσουν «Επιχειρησιακά Προγράμματα» με βάση τις προτεραιότητες που απαριθμούνται στη συμφωνία εταιρικής σχέσης σε συγκεκριμένες ενέργειες. Τα "Επιχειρησιακά Προγράμματα» (ΕΠ) υλοποιούνται από τις διαχειριστικές αρχές που έχουν συσταθεί από τα κράτη μέλη (σε εθνικό, περιφερειακό ή άλλο επίπεδο).

Ο κύριος στόχος του ΕΤΠΑ είναι η ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η γεφύρωση των ανισοτήτων μεταξύ περιφερειών.

Το ΕΤΠΑ επικεντρώνει τις επενδύσεις του σε τέσσερις βασικούς τομείς προτεραιότητας (Θεματική Επικέντρωση), και συγκεκριμένα στην α. Έρευνα και καινοτομία, β. το ψηφιακό θεματολόγιο, γ. τη στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και δ. την οικονομία με μειωμένη χρήση άνθρακα (http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf).

Οι θεματικοί στόχοι του ΕΤΠΑ, στο πλαίσιο των οποίων είναι δυνατή η χρηματοδότηση έργων τουρισμού είναι:

- Έρευνα και καινοτομία (N ° 1)
- Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (N ° 2)
- Ανταγωνιστικότητα των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (N ° 3)
- Μετάβαση σε μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (N ° 4)
- Η προστασία του περιβάλλοντος και την αποδοτικότητα των πόρων (N ° 6)
- Η απασχόληση και υποστήριξη της κινητικότητας των εργαζομένων (N ° 8)
- Εκπαίδευση, δεξιότητες και διά βίου μάθηση (N ° 10)

Το ΕΤΠΑ δεν υποστηρίζει μόνο περιφερειακά και εθνικά προγράμματα των κρατών μελών. Χρηματοδοτεί επίσης και το πρόγραμμα «Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία - ΕΕΣ» (European Territorial Cooperation - ETC), το οποίο καλύπτει προγράμματα διασυνοριακής συνεργασίας (γνωστό και ως Interreg A), 7 Διακρατικά προγράμματα συνεργασίας (γνωστό και ως Interreg B, μεταξύ των περιφερειών από διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ) και προγράμματα διαπεριφερειακής συνεργασίας (γνωστό και ως Interreg C, που εργάζονται σε πανευρωπαϊκό επίπεδο).

Στο πλαίσιο της Πολιτικής της Συνοχής, η Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία (ΕΕΣ) αποτελεί βασικό εργαλείο για την ενδυνάμωση των χωρικών συνεργασιών στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, αλλά και με τρίτες χώρες και συνιστά μία από τις κύριες επιλογές για την προγραμματική περίοδο 2014-2020. Η ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία σε επίπεδο κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης υλοποιείται μέσω προγραμμάτων

διασυνοριακής, διακρατικής και διαπεριφερειακής συνεργασίας. Τα εν λόγω προγράμματα διακρίνονται σε διμερή και πολυμερή.

Εδαφική συνεργασία - Διμερή προγράμματα

Τα 5 διμερή προγράμματα αφορούν τη συνεργασία με ισάριθμες χώρες που γειτνιάζουν με την Ελλάδα. Από τις χώρες αυτές οι τρεις αποτελούν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Κύπρος, Βουλγαρία και Ιταλία) και λαμβάνουν χρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ, ενώ οι δύο άλλες είναι υποψήφια κράτη-μέλη (Αλβανία και πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας) και χρηματοδοτούνται από το Μηχανισμό Προενταξιακής Βοήθειας (ΜΠΒ).

Τα διμερή Προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας αποτελούν σημαντικό μοχλό ανάπτυξης των περιφερειών που συμμετέχουν και από τις δύο πλευρές των συνόρων, για τη δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού χώρου συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων αλλά και των δυτικών και νοτίων συνόρων της χώρας.

Τα διμερή προγράμματα είναι:

1. Ελλάδα - Βουλγαρία
2. Ελλάδα - Ιταλία
3. Ελλάδα - Κύπρος
4. Ελλάδα - πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
5. Ελλάδα - Αλβανία
6. Βαλκανική – Μεσόγειος

Εδαφική συνεργασία – πολυμερή προγράμματα

Η διακρατική συνεργασία προωθεί τη συνεργασία μεταξύ ευρύτερων ευρωπαϊκών περιφερειών, (π.χ. Βαλτική, Βόρεια Θάλασσα, Μεσόγειος,, Άλπεις) και διευκολύνει συντονισμένες στρατηγικές απαντήσεις σε κοινές προκλήσεις, όπως η διαχείριση πλημμυρών, οι μεταφορές, διεθνείς επιχειρηματικοί και ερευνητικοί δεσμοί, αστικοί ανάπτυξη κτλ. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις υπερπόντιες και νησιωτικές περιοχές της ΕΕ (π.χ. Ινδικός Ωκεανός, Καραϊβική, Βόρεια Περιφέρεια κτλ).

Η διαπεριφερειακή συνεργασία παρέχει ένα πλαίσιο για την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ φορέων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο από ολόκληρη την Ευρώπη, με στόχο να συμβάλει στις ευρωπαϊκές στρατηγικές για την παραγωγή, την απασχόληση και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπρόσθετα, στοχεύει στην

εξάλειψη των ανισοτήτων μέσω της διασύνδεσης λιγότερο έμπειρων με πιο αναπτυγμένες περιφέρειες σε διάφορους τομείς δράσεις, όπως η καινοτομία, η δημογραφική αλλαγή, η αγορά ενέργειας και η κλιματική αλλαγή.

Τα πολυμερή Προγράμματα Εδαφικής Συνεργασίας, στα οποία συμμετέχουν περιφέρειες της χώρας μας, είναι τα εξής:

- Αδριατικής-Ιονίου (διακρατικό)
- MED (διακρατικό)
- MED ENI CBC (διασυνοριακό)
- Black Sea basin ENI CBC (διασυνοριακό)
- INERREG EUROPE (διαπεριφερειακό) Balkan Mediterranean (διακρατικό)

Τέλος, στα προγράμματα Εδαφικής Συνεργασίας περιλαμβάνονται τα δίκτυα συνεργασιών URBACT και ESPON, καθώς και το INTERACT, το οποίο παρέχει τεχνική υποστήριξη σε όλα τα προγράμματα ΕΕΣ στον Ευρωπαϊκό χώρο.

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Παρακάτω αναφέρονται παραδείγματα δράσεων οι οποίες θα μπορούσαν να είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση από το ΕΤΠΑ και να υλοποιηθούν από ΟΤΑ α βαθμού:

- Έρευνες σχετικές με τον τουρισμό, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας, συμπεριλαμβανομένων των καινοτόμων υπηρεσιών και συστάδων (clusters) (θερμοκοιτίδες τουριστικών υπηρεσιών, έργα επίδειξης, κλπ)
- η ανάπτυξη προϊόντων ΤΠΕ σχετίζονται με τον τουρισμό
- η ανάπτυξη καινοτόμων υπηρεσιών τουρισμού, ιδίως στις λιγότερο ευνοημένες και περιφερειακές περιοχές με υπανάπτυκτες βιομηχανικές δομές που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό (νέα επιχειρηματικά μοντέλα, αξιοποίηση νέων ιδεών κλπ)
- η ανάπτυξη των υψηλής προστιθέμενης αξίας προϊόντων και υπηρεσιών σε εξειδικευμένες αγορές (τουρισμός υγείας, ο τουρισμός για ηλικιωμένους, του οικοτουρισμού, πολιτιστικός και γαστρονομικός τουρισμός, αθλητικός τουρισμός, κλπ) μέσω της κινητοποίησης συγκεκριμένων τοπικών πόρων και ως εκ τούτου συμβολή στην έξυπνη περιφερειακή εξειδίκευση

- μέτρα για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μεταξύ των τουριστικών ΜΜΕ
- η προστασία, προαγωγή και ανάπτυξη των στοιχείων του φυσικού και πολιτιστικού τουρισμού και των συναφών υπηρεσιών
- μικρής κλίμακας υποδομές για τον πολιτιστικό και βιώσιμο τουρισμό
- μέτρα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, της αυτοαπασχόλησης και της δημιουργίας επιχειρήσεων, καθώς και για τη διεθνοποίηση των τουριστικών ΜΜΕ και των clusters
- επαγγελματική κατάρτιση και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εργαζόμενων στον τομέα του τουρισμού

4.1.2.ΤΑΜΕΙΟ ΣΥΝΟΧΗΣ

Όπως και στο ΕΤΠΑ και στο Ταμείο Συνοχής ανάλογα με το κράτος μέλος τα έργα επιλέγονται και υλοποιούνται, σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο από την αρμόδια διαχειριστική αρχή, σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα που έχει καταθέσει.

Το Ταμείο Συνοχής δημιουργήθηκε με σκοπό να ενισχυθεί η οικονομική και κοινωνική συνοχή της Κοινότητας, μέσω της χρηματοδότησης του τομέα του Περιβάλλοντος, των Διερωπαϊκών Δικτύων Μεταφορών, της προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης και της μείωσης των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Για τη μείωση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων και την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης, το Ταμείο Συνοχής απευθύνεται σε κράτη μέλη των οποίων το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) ανά κάτοικο είναι μικρότερο από το 90% της μέσου όρου των 17 μελών της ΕΕ².

Κάποιες από τις δραστηριότητες που υποστηρίζει το ΕΚΤ είναι η α. στήριξη της μετάβασης προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα σε όλους τους τομείς, β. η προώθηση της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της πρόληψης και της διαχείρισης κινδύνων βάσει του οικοσυστήματος, γ. η διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος και προώθηση της απόδοσης από πλευράς πόρων, δ. η προώθηση βιώσιμων μεταφορών και απομάκρυνση των σημείων συμφόρησης σε βασικές υποδομές δικτύων, ε. η ενίσχυση θεσμικής ικανότητας δημόσιων αρχών και ενδιαφερόμενων φορέων (http://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/cohesion-fund/).

² Επιλέξιμα κράτη μέλη για την περίοδο 2014-2020: Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχική Δημοκρατία, Εσθονία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία και Σλοβενία.

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Εξαρτάται από τις ανάγκες του κάθε επιλέξιμου κράτους μέλους, όπως ορίζεται στο επιχειρησιακά τους προγράμματα.

4.1.3. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ (ΕΚΤ)

Για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) ισχύουν τα ίδια με τα προηγούμενα δύο (ΕΤΠΑ, Ταμείο Συνοχής) ανάλογα με το κράτος μέλος τα έργα επιλέγονται και υλοποιούνται, σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο από την αρμόδια διαχειριστική αρχή, σύμφωνα με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα που έχει καταθέσει.

Το ΕΚΤ έχει τέσσερεις βασικούς στόχους:

- προώθηση της κοινωνικής ένταξης
- στήριξη της εκπαίδευσης και της κατάρτισης
- βελτίωση της δημόσιας διοίκησης
- δημιουργία αξιοπρεπούς εργασίας

Τα προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ αφορούν:

- την πρόσβαση σε απασχόληση, την ένταξη στην αγορά εργασίας, αυτο-απασχόληση, επιχειρηματικότητα, την ένταξη της γυναίκας στην αγορά εργασίας, την ενεργό γήρανση
- την ενεργό ένταξη στην αγορά εργασίας, την βοήθεια περιθωριοποιημένων ομάδων, την καταπολέμηση των διακρίσεων, την κοινωνική επιχειρηματικότητα.
- τις δραστηριότητες που προωθούν την ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση, τη δια βίου μάθηση.

Επίσης υπάρχουν χρηματοδοτούμενα μέτρα βελτίωσης υπηρεσιών για δημόσιες αρχές και φορείς που εμπλέκονται σε εκπαιδευτικές - διά βίου μάθησης δραστηριότητες, σε δράσεις καταπολέμησης της φτώχειας και στη καταπολέμηση των διακρίσεων γενικότερα (<http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=el>).

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Ανάλογα με τα επιχειρησιακά τους προγράμματα τα κράτη μέλη μπορούν να χρηματοδοτηθούν για δράσεις σχετικές με:

- την εκπαίδευση των εργαζομένων ώστε να βοηθήσουν τις εταιρείες που έχουν να αντιμετωπίσουν την έλλειψη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού

- την κατάρτιση ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες και εκείνων που προέρχονται από μειονεκτούσες ομάδες να αποκτήσουν καλύτερες δεξιότητες και θέσεις εργασίας
- την υποστήριξη της αμοιβαίας μάθησης, της δημιουργίας δικτύων και της διάδοσης και της προώθησης των καλών πρακτικών και μεθοδολογιών στον τομέα της κοινωνικής καινοτομίας

4.1.4. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ (ΕΓΤΑΑ)

Το "Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης" (ΕΓΤΑΑ) στοχεύει, μεταξύ άλλων, στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές. Τα κονδύλια για την αγροτική ανάπτυξη διατίθενται από τις Διαχειριστικές Αρχές του Προγράμματος που ορίζονται από τα κράτη μέλη. Ανάλογα με τις ανάγκες και τις επιλογές κάθε κράτους μέλους, παρέχεται στήριξη για:

- η διαφοροποίηση των γεωργών σε μη γεωργικές δραστηριότητες
- η ανάπτυξη μη γεωργικών ΜΜΕ στις αγροτικές περιοχές και ασχολούνται με τη βιώσιμη και υπεύθυνη τουρισμού
- η αποκατάσταση / αναβάθμιση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των χωριών και των αγροτικών τοπίων. (<http://enrd.ec.europa.eu/en>)

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Χρηματοδοτούνται οι επιλέξιμες δράσεις που περιγράφονται στα εθνικά και περιφερειακά "Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης» (ΠΑΑ) που έχουν κατατεθεί από τα κράτη μέλη. Ανάλογα με τις επιλογές του κάθε κράτους, το ΠΑΑ μπορεί να χρηματοδοτήσει (<http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism/about-investing>):

- την επαγγελματική κατάρτιση και απόκτηση δεξιοτήτων δράσεις (μαθήματα, εργαστήρια, εκπαίδευση κλπ. για παράδειγμα σχετικά με το πώς να αναπτυχθεί ο αγροτικός τουρισμός), οι δραστηριότητες επίδειξης και δράσεις ενημέρωσης
- συμβουλευτικές υπηρεσίες για να βοηθήσει τους γεωργούς, τους δασοκαλλιεργητές, άλλους διαχειριστές γης και των ΜΜΕ στις αγροτικές περιοχές να βελτιώσουν τις οικονομικές τους επιδόσεις
- την κατάρτιση και επικαιροποίηση των σχεδίων για την ανάπτυξη των δήμων και χωριών σε αγροτικές περιοχές

- επενδύσεις για δημόσιους φορείς σχετικά με υποδομές αναψυχής, τουριστικές πληροφορίες και μικρής κλίμακας τουριστικές υποδομές
- μελέτες και επενδύσεις που συνδέονται με τη διατήρηση, αποκατάσταση και αναβάθμιση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς των χωριών, των αγροτικών τοπίων και τοποθεσίες υψηλής φυσικής αξίας, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών κοινωνικο-οικονομικών πτυχών, καθώς και δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης όπως για παράδειγμα παρεμβάσεις βελτίωσης και ανάπλασης κοινόχρηστων χώρων (όπως διαμόρφωση υπαίθριων χώρων, πλακοστρώσεις-πεζοδρομήσεις, φωτισμός, υπογειοποίηση καλωδίων).
- ποδηλατικές διαδρομές σε περιοχές της αγροτικής υπαίθρου.
- προβολή και προώθηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών
- έργα υποδομής μικρής κλίμακας, όπως: μικρά εγγειοβελτιωτικά έργα, έργα διαχείρισης υδατικών πόρων, μικρά έργα πρόσβασης στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις.
- χώρους άσκησης πολιτιστικών, αθλητικών, εκπαιδευτικών, περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων, καθώς και δραστηριοτήτων κοινωνικής προστασίας και αλληλεγγύης, όπως κέντρα φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας, δημοτικές βιβλιοθήκες, ωδεία.

4.1.5. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΚΑΙ ΑΛΙΕΙΑΣ (ΕΤΘΑ)

Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ) είναι ένα νέο ταμείο στη θέση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Αλιείας (ΕΤΑ) και έχει μεταξύ των προτεραιοτήτων του την αύξηση της απασχόλησης και της εδαφικής συνοχής στις παράκτιες και τις ηπειρωτικές κοινότητες που εξαρτώνται από την αλιεία και την υδατοκαλλιέργεια. Μέσω του ταμείου χρηματοδοτούνται έργα με στόχο τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής κατά μήκος των ευρωπαϊκών ακτών (http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/index_el.htm).

Σε κάθε κράτος μέλος έχει εκχωρηθεί ένα μερίδιο του συνολικού προϋπολογισμού του Ταμείου σε σχέση με το μέγεθος της αλιευτικής βιομηχανίας του. Στη συνέχεια, το κράτος μέλος συντάσσει ένα «επιχειρησιακό πρόγραμμα», με το οποίο περιγράφει πως σκοπεύει να δαπανήσει τα χρήματα. Μόλις το πρόγραμμα εγκριθεί από την Επιτροπή, εναπόκειται στη διαχειριστική αρχή που έχει συσταθεί από κάθε κράτος μέλος (σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο) για την εφαρμογή του.

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Από το ΕΤΘΑ μπορούν να χρηματοδοτηθούν δράσεις όπως:

- μελέτες
- συνέδρια, σεμινάρια, και εργαστήρια
- δραστηριότητες ενημέρωσης του κοινού και διάδοση και ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, εκστρατείες ευαισθητοποίησης όπως διαφημιστικές εκστρατείες, εκδηλώσεις, η ανάπτυξη και η συντήρηση δικτυακών τόπων, πλατφόρμων ενδιαφερομένων
- η επαγγελματική κατάρτιση, η δια βίου μάθηση και η απόκτηση νέων επαγγελματικών δεξιοτήτων που επιτρέπουν στους επαγγελματίες του τομέα της αλιείας να υλοποιήσουν τουριστικές δραστηριότητες ή για τη διεξαγωγή συμπληρωματικών δραστηριοτήτων στον τομέα του τουρισμού για την ενίσχυση του εισοδήματός τους.

4.1.6. LIFE

Το πρόγραμμα LIFE είναι το χρηματοδοτικό μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το περιβάλλον. Το LIFE συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη και στην επίτευξη των σκοπών και στόχων της στρατηγικής Ευρώπη 2020 και στηρίζει την εφαρμογή άλλων στρατηγικών και σχεδίων της ΕΕ για το περιβάλλον και για το κλίμα. Μέσω του προγράμματος LIFE χρηματοδοτούνται μέτρα και έργα με ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία για τα κράτη-μέλη. Στο πρόγραμμα LIFE για την επόμενη περίοδο χρηματοδότησης 2014-2020, καθιερώνονται δύο υποπρογράμματα, το πρώτο για το Περιβάλλον και το δεύτερο για την Κλιματική Δράση.

Το σκέλος «Περιβάλλον» του νέου προγράμματος (75% του προϋπολογισμού) καλύπτει τρεις τομείς προτεραιότητας:

1. περιβάλλον και αποδοτικότητα των πόρων
2. φύση και βιοποικιλότητα
3. περιβαλλοντική διακυβέρνηση και πληροφόρηση.

Το σκέλος «Δράση για το κλίμα» (25% του προϋπολογισμού) καλύπτει:

μετριασμό της κλιματικής αλλαγής
προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή
κλιματική διακυβέρνηση και πληροφόρηση

Το πρόγραμμα LIFE εκτός από τα «παραδοσιακά έργα» όπως έργα πιλοτικά (καινοτόμα), επίδειξης, βέλτιστων πρακτικών, έργα πληροφόρησης ευαισθητοποίησης και διάδοσης περιλαμβάνει επίσης μια νέα κατηγορία έργων, τα ολοκληρωμένα έργα, τις στρατηγικές και έργα για το περιβάλλον ή το κλίμα, τα οποία θα λειτουργούν σε εκτεταμένη εδαφική κλίμακα και που θα χρηματοδοτούνται από κοινού με τουλάχιστον μία ακόμη σχετική χρηματοδοτική πηγή. Επίσης περιλαμβάνει έργα τεχνικής βοήθειας, έργα οικοδόμησης δυναμικού και προπαρασκευαστικά έργα (<http://ec.europa.eu/environment/life/index.htm>).

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Οι σχετικότερες δράσεις που μπορούν να χρηματοδοτηθούν είναι εκείνες που προβλέπονται στο πλαίσιο των λεγόμενων «παραδοσιακών έργων», οι οποίες μπορούν να λάβουν διάφορες μορφές (<http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=home.getProjects&themeID=59&projectList>):

- πιλοτικά έργα που αξιολογούν την αποτελεσματικότητα μιας μεθόδου / προσέγγισης η οποία είναι καινούργια ή έχει χρησιμοποιηθεί με διαφορετικό πλαίσιο (γεωγραφικές, οικολογικές, κοινωνικο-οικονομικό) ή που συγκρίνουν τα αποτελέσματά της δράσης με αυτά που παράγονται από τις βέλτιστες πρακτικές, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν η μέθοδος πρέπει να δοκιμάζεται σε μεγαλύτερη κλίμακα (δηλαδή σε ένα έργο επίδειξης)
- έργα επίδειξης τα οποία εξετάζουν και να αξιολογούν μια μέθοδο / προσέγγισης η οποία είναι νέα ή έχει χρησιμοποιηθεί σε διαφορετικό πλαίσιο, ενημερώνουν τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τα αποτελέσματα και ενδεχομένως, να τους ενθαρρύνει να εφαρμόσει αυτές τις μεθόδους / προσεγγίσεις
- έργα βέλτιστης πρακτικής τα οποία εφαρμόζουν τις κατάλληλες, οικονομικές αποδοτικές τεχνικές, μεθόδους και προσεγγίσεις, λαμβάνοντας υπόψη το συγκεκριμένο πλαίσιο του έργου
- έργα πληροφόρησης, ευαισθητοποίησης που σχετίζονται με έναν από τους τομείς προτεραιότητας.

4.1.7. HORIZON 2020

Το HORIZON 2020 είναι το νέο πρόγραμμα πλαίσιο για τις επενδύσεις της ΕΕ στην έρευνα και την καινοτομία και τη βιομηχανική υπεροχή. Καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών πεδίων. Η χρηματοδότηση αυτή συνήθως λαμβάνει τη μορφή επιχορηγήσεων για τη μερική χρηματοδότηση ενός μεγάλου φάσματος ερευνητικών έργων. Το νέο πρόγραμμα HORIZON 2020 για επενδύσεις στην έρευνα και στην καινοτομία ενσωματώνει τη στενότερη συμμετοχή των πολιτών, της κοινωνίας των πολιτών και των οργανισμών του δημοσίου τομέα (<http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>).

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Το πρόγραμμα είναι χωρισμένο σε τμήματα τα οποία ονομάζονται επίσης "πυλώνες" οι οποίοι διαιρούνται σε υπο-ενότητες. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον τουρισμό παρουσιάζουν τα εξής:

1. «Επιστήμη αριστείας»

Η υπο-ενότητα αυτή περιλαμβάνει τις δράσεις Marie Skłodowska-Curie για την εξέλιξη της σταδιοδρομίας και την κατάρτιση των ερευνητών - με έμφαση στις δεξιότητες καινοτομίας - σε όλους τους επιστημονικούς κλάδους, μέσω της παγκόσμιας και διατομεακής κινητικότητας.

2. «Βιομηχανική υπεροχή»

Η υπο-ενότητα αυτή Leit - "Leadership in Enabling and Industrial Technologies" (Υπεροχή στις ευρείας εφαρμογής και βιομηχανικές τεχνολογίες), μεταξύ άλλων περιλαμβάνει δράσεις, για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών πολιτιστικών και δημιουργικών τομέων με την τόνωση της καινοτομίας στις ΤΠΕ στις ΜΜΕ.

3. «Κοινωνικές προκλήσεις»

Η υπο-ενότητα αυτή του προγράμματος «Ευρώπη σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο - χωρίς αποκλεισμούς, καινοτόμες και στοχαστική κοινωνίες», με τίτλο Reflective καλείται να αντιμετωπίσει κυρίως τα ζητήματα των αναμνήσεων, ταυτοτήτων, την ανοχή και την πολιτιστική κληρονομιά.

4. «Μέσο για τις ΜΜΕ»

Αφορά τις ΜΜΕ με μεγάλες δυνατότητες για την ανάπτυξη πρωτοποριακών καινοτόμων προϊόντων, υπηρεσιών ή διαδικασιών ώστε να αντιμετωπίσουν τον παγκόσμιο ανταγωνισμό στην αγορά.

4.1.8. COSME

Το COSME είναι το πρόγραμμα της ΕΕ για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ). Αποσκοπεί στην υποστήριξη των ΜΜΕ σε τέσσερις τομείς (https://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/cosme-financial-instruments_en):

- να διευκολύνει την πρόσβαση των ΜΜΕ στη χρηματοδότηση μέσω του «Διευκόλυνση εγγύησης δανείων» και την «διευκόλυνση κεφαλαίου για την ανάπτυξη»
- βελτίωση της πρόσβασης στις αγορές (κυρίως χάρη στις υπηρεσίες που παρέχονται από το δίκτυο Enterprise Europe Network)
- τη βελτίωση του πλαισίου προϋποθέσεων για την ανταγωνιστικότητα και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων της Ένωσης, κυρίως χάρη στο σχέδιο δράσης του Τουρισμού
- προώθηση της επιχειρηματικότητας και του επιχειρηματικού πνεύματος, κυρίως χάρη στο Erasmus για πρόγραμμα ανταλλαγής νέων επιχειρηματιών.

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Οι δημόσιοι οργανισμοί μπορούν να χρηματοδοτηθούν μόνο για τον τομέα που αφορά τη βελτίωση του πλαισίου προϋποθέσεων για την ανταγωνιστικότητα και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων της Ένωσης μέσω του σχεδίου δράσης για τον Τουρισμό. Ορισμένοι από τους στόχους του Σχεδίου Δράσης Τουρισμού³ επιδιώκονται μέσω των προσκλήσεων υποβολής προτάσεων του προγράμματος για τον τομέα του τουρισμού. Οι προσκλήσεις αυτές αφορούν, μεταξύ άλλων:

- την ανάπτυξη ή / και την προώθηση βιώσιμων διακρατικών θεματικών τουριστικών προϊόντων (όπως, για παράδειγμα, οι ευρωπαϊκές διαδρομές σχετικά με συγκεκριμένες πτυχές της πολιτιστικής και βιομηχανικής μας κληρονομιάς, μονοπάτια ποδηλασίας, οικολογικού τουρισμού, των θαλάσσιων και ενάλιων περιοχών, κλπ).
- την ανάπτυξη ή / και την προώθηση εξειδικευμένων προϊόντων αξιοποιώντας τις συνέργειες μεταξύ του τουρισμού και δημιουργικών βιομηχανιών σε ευρωπαϊκό επίπεδο (π.χ. ευρωπαϊκή διαδρομή πολυτελών (high-end) προϊόντων)
- τη συνεργασία μεταξύ διακρατικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων για την ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων που στοχεύουν συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες (π.χ. ηλικιωμένους και νέους) για την αύξηση των τουριστικών ροών μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών κατά τη διάρκεια της χαμηλής και μεσαίας τουριστικής σεζόν
- προγράμματα για την απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων στα οποία οι διαχειριστές προορισμών, οι επιχειρηματίες κ.α. μπορούν να αποκτήσουν γνώσεις από έμπειρους και επιτυχημένους επαγγελματίες του τουρισμού, θα δημιουργήσουν συνέργειες με άλλους φορείς κατά μήκος της αλυσίδας εφοδιασμού, θα διερευνήσουν νέες ευκαιρίες της αγοράς τουρισμού.

4.1.9. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ (CREATIVE EUROPE PROGRAMME)

Το Πρόγραμμα υποστηρίζει την ευρωπαϊκή πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία και την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας του ευρωπαϊκού πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα προσφέροντας τη δυνατότητα (<https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>):

- χρηματοδότησης σε καλλιτέχνες και επαγγελματίες ώστε να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και να μπορούν να δουλεύουν εκτός συνόρων,
- μεγαλύτερης χρηματοδότησης σε διακρατικές πολιτιστικές δράσεις εντός και εκτός ΕΕ, και
- δανειοδότησης με εγγυήσεις για τον οπτικοακουστικό και πολιτιστικό τομέα.

Το Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη αποτελείται από τρία μέρη:

---

³ Διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς, τη βελτίωση της ποιότητας του τουρισμού, της βιωσιμότητας, της προσβασιμότητας, των δεξιοτήτων, των γνώσεων και της καινοτομίας, βελτίωση της κοινωνικο-οικονομικής γνώσης του τομέα.

- Το "υπο-πρόγραμμα Πολιτισμός" για την πολιτιστικό και του δημιουργικό τομέα
- Το "υπο-πρόγραμμα Media» για την οπτικοακουστική βιομηχανία
- Την Διατομεακή Συνιστώσα για κοινά έργα μεταξύ του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα και των οπτικοακουστικών βιομηχανιών.

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Σχέδια διακρατικής συνεργασίας

Το "υπο-πρόγραμμα Πολιτισμός" χρηματοδοτεί διακρατικές δραστηριότητες εντός και εκτός της ΕΕ, με στόχο την ανάπτυξη, τη δημιουργία, την παραγωγή, τη διάδοση και τη διατήρηση προϊόντων και υπηρεσιών που ενσαρκώνουν πολιτιστική, καλλιτεχνική ή άλλη δημιουργική έκφραση. Περιλαμβάνονται δραστηριότητες για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων, ικανοτήτων και τεχνογνωσίας, καθώς και η προσαρμογή στις ψηφιακές τεχνολογίες, η οργάνωση διεθνών πολιτιστικών δραστηριοτήτων, όπως εκδηλώσεις περιοδείες, εκθέσεις, ανταλλαγές και φεστιβάλ.

Ευρωπαϊκά δίκτυα

Το "υπο-πρόγραμμα Πολιτισμός» υποστηρίζει ευρωπαϊκά δίκτυα (δηλαδή δομημένες ομάδες οργανισμών) που ενισχύουν την ικανότητα του πολιτιστικού και του δημιουργικού τομέα ώστε να λειτουργούν διακρατικά και διεθνώς, να προσαρμοστούν στην αλλαγή και να προωθήσουν την καινοτομία.

Πολιτιστικές Πρωτεύουσες της Ευρώπης

Ο τίτλος «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» απονέμεται κάθε χρόνο σε μια πόλη σε δύο κράτη μέλη, σύμφωνα με μια χρονολογική λίστα των επιλέξιμων κρατών μελών για το 2020-2033 (Κροατία και την Ιρλανδία το 2020, Ρουμανία και την Ελλάδα το 2021 κ.ο.κ). Οι πόλεις πρέπει να δημιουργήσουν ένα πολιτιστικό πρόγραμμα ειδικά για το εν λόγω έτος. Το "υπο-πρόγραμμα Πολιτισμός» υποστηρίζει την υλοποίηση αυτού του προγράμματος, το οποίο έχει να αναδείξει τον πλούτο και την ποικιλομορφία των ευρωπαϊκών πολιτισμών και τα κοινά χαρακτηριστικά, καθώς και να προωθήσει την καλύτερη κατανόηση μεταξύ των ευρωπαίων πολιτών.

Διατομεακή Συνιστώσα

Η Διατομεακή Συνιστώσα διευκολύνει τα δάνεια για την πολιτιστικές και δημιουργικές επιχειρήσεις και οργανισμούς. Υποστηρίζει επίσης τις δραστηριότητες διακρατικής συνεργασίας σε επίπεδο πολιτικής σε όλες τις πολιτιστικούς, δημιουργικούς και οπτικοακουστικούς τομείς, για παράδειγμα, για την ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας σχετικά με νέα επιχειρηματικά και διαχειριστικά μοντέλα.

4.1.10 ERASMUS +

Το ERASMUS+ είναι το νέο πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, που στοχεύει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων και της απασχολησιμότητας καθώς και στον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και νεολαίας, σε όλους τους τομείς της Δια Βίου Μάθησης (Ανώτατη Εκπαίδευση, Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Σχολική Εκπαίδευση, δραστηριότητες νεολαίας, κ.τ.λ.).

Το νέο πρόγραμμα συνδυάζει όλα τα σημερινά προγράμματα της ΕΕ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη νεολαία όπως, μεταξύ άλλων, το ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης (LLP) (Erasmus, Leonardo da Vinci, Comenius, Grundtvig), το πρόγραμμα «Νεολαία σε Δράση» και πέντε προγράμματα διεθνούς συνεργασίας (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink).

Δράσεις σχετικές με τον τουρισμό που είναι επιλέξιμες για χρηματοδότηση

Για την προώθηση της καινοτομίας και την απασχολησιμότητα, το πρόγραμμα υποστηρίζει (http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/discover/index_el.htm):

- ευκαιρίες μάθησης μέσω των σχεδίων κινητικότητας για την τριτοβάθμια εκπαίδευση φοιτητών και του προσωπικού, ένα σύστημα εγγύησης δανείων για να βοηθήσει τους μεταπτυχιακούς φοιτητές να χρηματοδοτήσουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό και σχέδια κινητικότητας εκπαιδευομένων ΕΕΚ (Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης) και το Προσωπικό τους.
- τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, επιχειρήσεων, τοπικών και περιφερειακών αρχών και των ΜΚΟ, κυρίως μέσω κοινών Μεταπτυχιακών προγραμμάτων, Στρατηγικές Συνεργασίες (επιτρέποντας στους οργανισμούς από διαφορετικούς κοινωνικο-οικονομικούς τομείς να αναπτύξουν και να διαδώσουν, μεταξύ άλλων, καινοτόμες πρακτικές που οδηγούν σε υψηλής ποιότητας διδασκαλία, την κατάρτιση, τη μάθηση και την εργασία των νέων), συμμαχίες γνώσης (για την ανάπτυξη καινοτόμων και διεπιστημονικών προσεγγίσεων στη διδασκαλία και τη μάθηση, την τόνωση της επιχειρηματικότητας και των επιχειρηματικών δεξιοτήτων μεταξύ του διδακτικού προσωπικού και των εργαζομένων διευκολύνουν η ανταλλαγή, η ροή και συν-δημιουργία γνώσης μεταξύ συμμαχίες τομέων δεξιοτήτων (για να σχεδιάσει και να υλοποιήσει κοινά προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και μεθοδολογίες διδασκαλίας / κατάρτισης, με ιδιαίτερη έμφαση στη μάθηση με βάση την εργασία, παρέχοντας τους μαθητές με τις δεξιότητες που απαιτούνται για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τις επιχειρήσεις) και από την αγορά εργασίας).
- μη-κερδοσκοπικές Ευρωπαϊκές αθλητικές εκδηλώσεις οι οποίες ενθαρρύνουν τη συμμετοχή στον αθλητισμό και τη σωματική δραστηριότητα.

5. Προτεινόμενα έργα για το Δήμο Καστοριάς

5.1. Έρευνα

Για την ανάγκη της καλύτερης καταγραφής των προτεινόμενων έργων για το Δήμο κρίθηκε αναγκαία η δημιουργία ερευνητικού μέρους στην παρούσα εργασία. Πεδίο έρευνας της συγκεκριμένης μελέτης αποτελεί ο Δήμος Καστοριάς και συγκεκριμένα η διερεύνηση της εικόνας που έχουν οι φορείς του Δήμου για τον τουρισμό και η καταγραφή των προτάσεων έργων για την ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού.

Η ερευνητική μέθοδος η οποία επιλέχθηκε για την παρούσα εργασία, είναι η ερευνητική συνέντευξη. Οι συνεντεύξεις αποτελούν μία από τις πιο κοινά αναγνωρισμένες μορφές της ποιοτικής ερευνητικής μεθόδου ή με πιο απλά λόγια, η συνέντευξη είναι ένας από τους πιο κοινούς και αποτελεσματικούς τρόπους με τους οποίους προσπαθούμε να κατανοήσουμε τους συνανθρώπους μας. Σε σχέση με το βαθμό τυποποίησης της διαδικασίας διεξαγωγής της, η συνέντευξη μπορεί να καταταχθεί στην αυστηρά τυποποιημένη ή κατευθυνόμενη ή πλήρως δομημένη, στην οποία οι ερωτήσεις και οι δυνατές απαντήσεις είναι προκαθορισμένες και στη μη δομημένη ή ελεύθερη συνέντευξη στην οποία ο ερευνητής και το υποκείμενο διεξάγουν τη συνέντευξη επιλέγοντας ελεύθερα τις ερωτήσεις και τις απαντήσεις ανάλογα, στο πλαίσιο μιας γενικής περιοχής που ενδιαφέρει τον ερευνητή. Ο συνδυασμός των δύο άκρων είναι η ημιδομημένη ή ημικατευθυνόμενη συνέντευξη κατά την οποία το υποκείμενο έχει αρκετή ελευθερία στις απαντήσεις του, ενώ μέλημα του ερευνητή είναι να φροντίζει να κατευθύνει τη συνέντευξη προς το θέμα της έρευνάς του, αλλά με όσο το δυνατόν λιγότερες παρεμβάσεις (Denzin N. & Y.S. Lincoln, 2011). Ο τύπος της συνέντευξης που επιλέχθηκε για την παρούσα έρευνα είναι η πλήρως δομημένη συνέντευξη. Τα πλεονεκτήματα της δομημένης συνέντευξης είναι η μείωση του αυθορμητισμού του συμμετέχοντα, η μείωση του κίνδυνου νοηματικής διασποράς και η μείωση της «ευαισθησίας» της συνέντευξης ως προς τις εκάστοτε συνθήκες που την περιβάλλουν.

Ως δείγμα επιλέχθηκαν αιρετοί και υπάλληλοι του Δήμου Καστοριάς που έχουν άμεση σχέση με το αντικείμενο του τουρισμού και ένας εκπρόσωπος των ξενοδόχων. Συγκεκριμένα συμμετείχαν ο Αντιδήμαρχος Τουρισμού, ο Αντιδήμαρχος Προγραμματισμού, δύο υπάλληλοι του Τμήματος Τουρισμού του Δήμου, ο διευθυντής Προγραμματισμού του Δήμου, ο πρόεδρος και ένας υπάλληλος της Κοινοφελούς επιχείρησης του Δήμου (η οποία διαχειρίζεται το τουριστικό αξιοθέατο Σπήλαιο Δράκου Καστοριάς και το τουριστικό πλοiάριο Ορεστιάς), η Αντιπρόεδρος της Ανώνυμης Εταιρίας του Δήμου (η οποία διαχειρίζεται το υπαίθριο οικομouσειό του Λιμναίου Οικισμού Δισπηλιού, το Ενυδρείο γλυκού νερού και το τουριστικό πλοiάριο Ολυμπία) και ένας εκπρόσωπος των ξενοδόχων. Το ερωτηματολόγιο της συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας βρίσκεται στο Παράρτημα 1.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε χρονικό διάστημα ενός μήνα και πραγματοποιήθηκαν στο χώρο του εκάστοτε ερωτώμενου και διήρκεσαν από 30 έως 45 λεπτά. Για την καταγραφή τους χρησιμοποιήθηκε ειδικό έντυπο που συμπληρώθηκε από την ερευνήτρια.

5.2. Αποτελέσματα της έρευνας

Στην έρευνα συμμετείχαν τρεις διαφορετικές ομάδες ερωτώμενων οι αιρετοί του Δήμου Καστοριάς (Αντιδήμαρχος Τουρισμού, Αντιδήμαρχος Προγραμματισμού, πρόεδρος της Κοινωφελούς επιχείρησης του Δήμου, η Αντιπρόεδρος της Ανώνυμης Εταιρίας του Δήμου), οι υπάλληλοι του Δήμου (δύο υπάλληλοι του Τμήματος Τουρισμού και ο διευθυντής Προγραμματισμού του Δήμου, ένας υπάλληλος της Κοινωφελούς επιχείρησης του Δήμου) και η τρίτη ομάδα είναι ο εκπρόσωπος των ξενοδόχων.

5.2.1. Γενικές πληροφορίες σχετικά με τον τουρισμό

Οι μορφές του τουρισμού που θεωρούνται πιο προσιτές για ανάπτυξη στην περιοχή της Καστοριάς είναι ο θρησκευτικός και ο αθλητικός τουρισμός και ακολουθεί με μικρή διαφορά ο περιβαλλοντικός και ο πολιτιστικός τουρισμός, ενώ ο εποχιακός τουρισμός και ο γαστρονομικός τουρισμός θεωρούνται οι λιγότερο προσιτές μορφές. Οι απαντήσεις αυτές σύμφωνα με την αιτιολόγηση των ερωτώμενων οφείλονται στο σημαντικό πολιτιστικό και ιστορικό απόθεμα της περιοχής της Καστοριάς, στο αξιόλογο φυσικό τοπίο, στην ύπαρξη αξιόλογων βυζαντινών μνημείων, στις καλές κλιματικές συνθήκες οι οποίες ενδείκνυνται για την προετοιμασία ομάδων (κωπηλασία, ποδόσφαιρο) και τέλος στις σημαντικές αθλητικές δραστηριότητες στη λίμνη που έχουν εδώ και χρόνια καθιερωθεί (π.χ. πρωταθλήματα κωπηλασίας).

Τα δυνατά σημεία της περιοχής αναφορικά με τον τουρισμό, σύμφωνα με τις απαντήσεις είναι σχεδόν ομόφωνα τα καταλύματα, το οδικό δίκτυο και το φυσικό τοπίο και ακολουθεί ο πολιτισμός και η αρχιτεκτονική. Το οδικό δίκτυο θεωρείται ως το δυνατότερο σημείο της περιοχής καθώς η ολοκλήρωση του κάθετου άξονα της Εγνατίας οδού και η ύπαρξη του αεροδρομίου έχουν βοηθήσει πολύ στην ανάπτυξη του τουρισμού. Αναφορικά με τα καταλύματα, ο αριθμός των κλινών στο νομό είναι μεγάλος και σε πολύ καλή κατάσταση. Το φυσικό τοπίο είναι το βασικότερο πλεονέκτημα για την πόλη, ενώ ο πολιτισμός και η αρχιτεκτονική είναι δυνατά σημεία εξαιτίας της βυζαντινής ιστορίας της πόλης αλλά και των αξιόλογων πολιτιστικών εκδηλώσεων (Απόκριες, Ραγκουτσάρια) που έχουν συνεισφέρει θετικά στην τουριστική κίνηση.

Από την άλλη αδυναμίες για την περιοχή συνιστούν κυρίως η κουλτούρα της φιλοξενίας η οποία δεν έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να ανταποκρίνεται σε ένα διεθνές και υψηλό επίπεδο, το γεγονός ότι ο πολιτισμός των αγροτικών και μητροπολιτικών περιοχών δεν παρουσιάζεται ως ένα κοινό τουριστικό

προϊόν, ο μειωμένος επαγγελματισμός του προσωπικού που ασχολείται με τον τουρισμό, η ελλιπής επικοινωνία – συνεργασία μεταξύ των φορέων – επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό, η ανεπαρκής συνεργασία μεταξύ του δημοσίου και των ιδιωτικών φορέων και λιγότερο η πρόσβαση στην περιοχή με τα διάφορα μέσα μεταφοράς, η έλλειψη μεγάλων ξενοδοχείων, και η έλλειψη τοπικών επενδύτων με επαρκείς πόρους για να επενδύσουν στον τουρισμό. Από τη συζήτηση γενικά προέκυψε πως τα θέματα προς επίλυση είναι πολλά, αλλά αυτό που προέχει είναι η αλλαγή κουλτούρας σε δημοσίους και ιδιωτικούς φορείς που εμπλέκονται με τον τουρισμό. Η περιοχή υστερεί στην παροχή υπηρεσιών καθώς δεν υπάρχουν εξειδικευμένα στελέχη τουρισμού και οι φορείς μεταξύ τους δεν συνεργάζονται. Πρέπει να διαφυλαχτεί η τουριστική εικόνα έχει χτιστεί μέχρι σήμερα, με αλλαγή νοοτροπίας από τους επαγγελματίες και τους κατοίκους της περιοχής αλλά και την προώθηση των συνεργασιών μεταξύ των φορέων.

Οι τουριστικές παροχές κρίνονται κυρίως ως επαρκείς εξαιτίας της ύπαρξης καλής ποιότητας καταλυμάτων στην περιοχή. Παρόλα αυτά αρκετοί από τους ερωτώμενους εντοπίζουν μεγάλο έλλειμμα σε εξειδικευμένους επαγγελματίες στον τομέα του τουρισμού που σε συνδυασμό με κενά στις υποδομές από πλευράς του Δήμου και την έλλειψη στην προετοιμασία και πώληση ποικίλων πακέτων και υπηρεσιών στερούν την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς του τουρισμού είναι η μείωση των τουριστικών ροών εσωτερικού και η μικρότερη διάρκεια παραμονής εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Σημαντικό πρόβλημα επίσης, είναι η έλλειψη προσωπικού γενικά αλλά και εξειδικευμένου προσωπικού συγκεκριμένα, η οποία οδηγεί σε ελλιπή ανάδειξη των μνημείων και ελλιπή ανάδειξη του τουριστικού προορισμού. Η βεβαιωμένη συγχώνευση νομικών προσώπων λόγω Καλλικράτη προκάλεσε επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ των φορέων τουρισμού του Δήμου και κενά, με αποτέλεσμα την αδυναμία ενιαίου σχεδιασμού και υλοποίησης τουριστικών δράσεων, γεγονός που επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο από την έλλειψη ρευστότητας και γενικότερα πόρων, πρέπει να γίνει μεταφορά τουριστικών αρμοδιοτήτων του Δήμου σε ένα μόνο φορέα ώστε να ασκηθεί κοινή πολιτική και ένα ενιαίο σχέδιο δράσης. Τέλος, οι συνεχείς αλλαγές στο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο και η μειωμένη συνεργασία μεταξύ των φορέων του τουρισμού οδηγούν σε ανεπαρκές στρατηγικό σχέδιο και όραμα, από πλευράς του Δήμου για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Οι ερωτώμενοι απάντησαν πως για την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου τουριστικού πακέτου στην περιοχή θα συμβάλλει η σήμανση της περιοχής (οδική και πολιτιστική), τα φυλλάδια με συγκεκριμένη τουριστική προσφορά (τουριστικά πακέτα), οι ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων με τους φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού και οι συναντήσεις και οι συμβάσεις μεταξύ των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού.

5.2.2. Πληροφορίες σχετικά με τα επιδοτούμενα προγράμματα

Τα χρηματοδοτικά προγράμματα σχετικά με τον τουρισμό που γνωρίζουν οι φορείς είναι τα LEADER, INTERREG, ERASMUS, ΕΣΠΑ, ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας (ΠΕΠΔΥΜ), EUROPE FOR CITIZENS, LIFE, ενώ αυτά στα οποία έχει ενταχθεί ο φορέας που εκπροσωπεί ο κάθε ερωτώμενος είναι τα INTERREG, ERASMUS, ΕΣΠΑ, ΠΕΠΔΥΜ, EUROPE FOR CITIZENS, LEADER, ΠΕΠ Ενίσχυση ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στο εμπόριο μεταποίηση, τουρισμό, ΕΠ Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού και σε γενικές γραμμές, η συμμετοχή τους σε επιδοτούμενα προγράμματα βοήθησε αρκετά το φορέα να καλύψει τις ανάγκες του και να γίνει πιο ανταγωνιστικός.

Οι μισοί περίπου ερωτώμενοι ενημερώνονται σχετικά με τις επενδυτικές ευκαιρίες που προκύπτουν από επιδοτούμενα προγράμματα σταθερά και οι υπόλοιποι περιστασιακά με κύριες πηγές πληροφόρησης σχετικές ιστοσελίδες (espa.gr, e-kepa.gr, antagonistikotita.gr, κλπ), μέσω της σχετικής αλληλογραφίας του Δήμου και των συμβουλων επιχειρήσεων.

Τα μεγαλύτερα εμπόδια συμμετοχής σε ένα συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα, σύμφωνα με τις απαντήσεις είναι η γραφειοκρατία, η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, το ασαφές νομικό πλαίσιο, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού, η έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων από το υπάρχον προσωπικό, η έλλειψη ρευστότητας και διατιθέμενων πόρων, η χαμηλή ετοιμότητα υπηρεσιών, προβληματικός συντονισμός εταίρων του έργου, το δύσκολο καθεστώς σύναψης συμβάσεων, η εξάρτηση από την κεντρική κυβέρνηση ως προς το σχεδιασμό και την υλοποίηση και τέλος οι χρονοβόρες διαδικασίες αποπληρωμής.

Προκειμένου να βελτιωθεί το σύστημα των επιδοτούμενων προγραμμάτων οι φορείς προτείνουν τη μείωση της γραφειοκρατίας, την επιτάχυνση των διαδικασιών ελέγχου, πιστοποίησης και αποπληρωμής, την αυτονομία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, την πρόσληψη εξειδικευμένων στελεχών και εξωτερικών συνεργατών στους ΟΤΑ.

Επίσης είναι σημαντικό να υπάρξει προσαρμογή των προγραμμάτων στην αληθινή οικονομία και τις ανάγκες των ιδιωτών, να προσαρμόζονται τα προγράμματα στις ανάγκες της τοπική κοινωνίας, ώστε οι φορείς να υλοποιούν δράσεις αναγκαίες και όχι υποχρεωτικές, να βασίζονται στην καινοτομία, σε ευκαιρίες απασχόλησης και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων. Προτάθηκε ακόμη οι προσκλήσεις των προγραμμάτων να είναι ανοικτές για μεγάλο χρονικό διάστημα και να υπάρχει η προϋπόθεση για ολοκληρωμένες μελέτες, να υπάρχει συχνότερη και καλύτερη λεπτομερής πληροφόρηση καθώς και σαφείς, λεπτομερείς οδηγίες και πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες υποβολής αιτήσεων.

Όσοι φορείς συμμετείχαν σε συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα η επιδότηση αφορούσε κυρίως επενδύσεις σχετικές με παραγωγικό εξοπλισμό / εξοπλισμό για την παροχή υπηρεσιών, κτιριακά / εγκαταστάσεις / διαμορφώσεις εσωτερικών & εξωτερικών χώρων, άλλες δαπάνες προώθησης (πχ έντυπα, καταχωρήσεις, κλπ) και δευτερευόντως την πληροφορική (*hardware, software, υπηρεσίες*), Web-site /

portal / e-shop. Μόνο το ένα τέταρτο περίπου των φορέων επιδοτήθηκε για την κατάρτιση των εργαζομένων και για την πρόσληψη προσωπικού / διατήρηση θέσεων εργασίας.

Στην ερώτηση αν μπορούσατε να σχεδιάσετε ένα επιδοτούμενο πρόγραμμα σχετικά με τον τουρισμό για τον φορέα σας, ποιες ανάγκες θα θέλατε αυτό να καλύψει, οι φορείς θεωρούν πολύ σημαντικό αυτό να καλύψει κόστη μισθοδοσίας για πρόσληψη προσωπικού / διατήρηση θέσεων εργασίας, την κατάρτιση των εργαζομένων, αγορά τεχνογνωσίας, έξοδα πατεντών, κατοχύρωση brand name, δαπάνες πληροφορικής (*hardware, software*, υπηρεσίες), μεταφορικά μέσα, κτιριακά / εγκαταστάσεις / διαμορφώσεις εσωτερικών & εξωτερικών χώρων.

Τα έργα που μπορεί να υλοποιήσει ο Δήμος Καστοριάς και θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα σύμφωνα με τις απόψεις των ερωτώμενων είναι:

Έργα υποδομής

Η διαμόρφωση της βόρειας (οδός Ορεσטיών) και νότιας παραλίας της λίμνης (Διοικητήριο -Σταυρός) όπου συγκεντρώνονται καταστήματα εστίασης και καταλύματα, η ανάπλαση της παλιάς πόλης, η δημιουργία υποδομών αθλητικού τουρισμού, η αξιοποίηση της λίμνης για δραστηριότητες (προβλήτες για αθλήματα, οργανωμένες πλαζ, η ανάπλαση εισόδου της πόλης, η δημιουργία παραλίμιου πεζόδρομου, αναπλάσεις ορεινών οικισμών, η αξιοποίηση – αναβάθμιση του χιονοδρομικού κέντρου Βιτσιού, η δημιουργία κολυμβητηρίου, η σήμανση αξιοθέατων και μνημείων δημιουργία προπονητικού κέντρου ποδοσφαίρου, δημιουργία διαγωνιστικής πίστας Enduro, δημιουργία *camping* για τροχήλατα οχήματα.

Μελέτες –Υπηρεσίες

Χαρτογράφηση διαδρομών βυζαντινών μνημείων, μελέτη για το *citybranding*, δημιουργία brand name του και διαδικτυακή προώθηση του προορισμού, δημιουργία τοπικού συμφώνου για τον τουρισμό, καθαριότητα, περιποίηση πρασίνου.

Ανάδειξη τουριστικού προϊόντος

Η καλύτερη και στοχευόμενη προβολή τουριστικού προϊόντος, οργάνωση επιχειρηματικών αποστολών για την προώθηση του τουριστικού προϊόντος, προμήθεια τουριστικού λεωφορείου και τρένου για ξεναγήσεις, ανάδειξη οικισμού πλίνθινων στα Κορέστεια, πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού (ξεναγοί, καπετάνιος για τουριστικό πλοiάριο), αξιοποίηση φυσιολατρικού τουρισμού με ανάδειξη των ορεινών όγκων που βρίσκονται περιμετρικά της πόλης.

Εκδηλώσεις

Ανάδειξη Ραγκουτσαριών, φεστιβάλ τέχνης στον ιστορικό τόπο του οικισμού Κάτω Κραγιώνα Κορεσטיών.

Εργαζόμενοι

Κατάρτιση προσωπικού και προγράμματα για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας σε θέματα τουρισμού.

Πολιτική

Χάραξη ενιαίας τουριστικής πολιτικής μεταξύ των φορέων, ενίσχυση των τουριστικών επιχειρήσεων, συγχώνευση φορέων τουρισμού του Δήμου.

Τέλος, σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, τα σημαντικότερα επιδοτούμενα προγράμματα τα οποία μπορούν αξιοποιηθούν για τον τομέα του τουρισμού είναι τα ΠΕΠΔΥΜ (ΒΑΑ, ΟΧΕ), ΕΣΠΑ, *LEADER*, *INTERREG*.

5.3 Προτάσεις έργων

Οι επενδυτικές προτεραιότητες του Δήμου Καστοριάς σύμφωνα με τον Στρατηγικό Σχεδιασμό του αφορούν την αντιμετώπιση της ανεργίας, τη σταθεροποίηση και αντιμετώπιση της οικονομίας της γούνας και τη διαφοροποίηση του παραγωγικού προτύπου με έμφαση στον τουρισμό και την αγροτική οικονομία και την προστασία και διαχείριση των φυσικών πόρων.

Σε ένα γενικό πλαίσιο, ο Δήμος Καστοριάς μπορεί να εκμεταλλευτεί τα συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα για τον τουρισμό για:

- Εκπόνηση μελετών για τον προγραμματισμό δράσεων, σύμφωνα με τις ενδεικτικές δράσεις του κάθε προγράμματος, συμπεριλαμβανομένων προστατευόμενων περιοχών
- Δημιουργία βασικών υπηρεσιών για τον αγροτικό πληθυσμό
- Δράσεις κατάρτισης μέσω του Δημοτικού ΚΕΚ
- Δράσεις για την ανάδειξη της φυσικής κληρονομιάς
- Δράσεις για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τουρισμού

Τα προτεινόμενα έργα θα πρέπει να αξιοποιήσουν τα δυνατά σημεία της περιοχής αναφορικά με τον τουρισμό, τα οποία σύμφωνα με την έρευνα είναι τα καταλύματα, το οδικό δίκτυο και το φυσικό τοπίο, ο πολιτισμός και η αρχιτεκτονική και να κατευθύνονται στις πιο προσιτές μορφές τουρισμού οι οποίες με βάση την έρευνα είναι ο θρησκευτικός, ο αθλητικός τουρισμός, ο περιβαλλοντικός και ο πολιτιστικός τουρισμός. Αξιοποιώντας τα διακρατικά προγράμματα (*Balkan Med*, *Interreg* Ελλάδα Αλβανία 2014 -2020, *Balkan Med*), το πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη, θα μπορούσαν να σχεδιαστούν προτάσεις που να αφορούν την ενοποίηση τουριστικών προορισμών της περιοχής του προγράμματος μέσω μιας κοινής ταυτότητας και δημιουργία δικτύων, όπως:

- ο γαστρονομικός τουρισμός, για την Καστοριά προϊόντα ΠΟΠ, ΠΓΕ είναι τα μήλα και φασόλια, ενώ έχει και αξιόλογη αμπελουργική παραγωγή
- ο πολιτιστικός τουρισμός, πχ βυζαντινά μνημεία (μόνο μέσα στην πόλη υπάρχουν 72 βυζαντινές εκκλησίες και βυζαντινά τείχη)
- δημιουργία δικτύου πόλεων με λίμνες και μέσω του δικτύου να αναδειχτούν τα πολιτιστικά, ιστορικά και οικολογικά στοιχεία με κοινό στοιχείο τις λίμνες

Μέσω του προγράμματος *Cosme* μπορούν να δημιουργηθούν μονοπάτια ποδηλασίας και οικολογικού τουρισμού ενώ το πρόγραμμα *LIFE* μπορεί να αξιοποιηθεί για την ανάδειξη του φυσικού τοπίου, καθώς τμήμα του Δήμου εντάσσεται σε ρυθμίσεις προστασίας της φύσης όπως η Natura 2000 και τα καταφύγια άγριας ζωής.

Επίσης θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι αδυναμίες για την περιοχή οι οποίες είναι κυρίως η κουλτούρα της φιλοξενίας η οποία δεν έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να ανταποκρίνεται σε ένα διεθνές και υψηλό επίπεδο και ο μειωμένος επαγγελματισμός του προσωπικού που ασχολείται με τον τουρισμό. Προκειμένου να αντιμετωπίσει τις αδυναμίες του ο Δήμος Καστοριάς μπορεί να συμμετέχει σε προγράμματα κατάρτισης αξιοποιώντας το ΕΤΠΑ το πρόγραμμα *ERASMUS* και το πρόγραμμα *COSME* για την ανάπτυξη και την απασχόληση, σε κοινά προγράμματα κατάρτισης για τις δημόσιες αρχές, τους επιχειρηματίες και εργαζόμενους στον τομέα του τουρισμού για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, για την τόνωση της επιχειρηματικότητας, καθώς και σε προγράμματα που αφορούν την κατάρτιση και την ανάπτυξη τεχνικών / επιστημονικών δεξιοτήτων των δημόσιων διοικητικών υπαλλήλων, καθώς διαθέτει Δημοτικό ΚΕΚ και μπορεί να υλοποιήσει τέτοιου είδους δράσεις.

Μέσω του προγράμματος *COSME* είναι δυνατή η ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ διακρατικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων για την ανάπτυξη τουριστικών προϊόντων που στοχεύουν συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες (π.χ. ηλικιωμένους και νέους) για την αύξηση των τουριστικών ροών μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών κατά τη διάρκεια της χαμηλής και μεσαίας τουριστικής σεζόν

Αναφορικά με τα έργα υποδομής που προτάθηκαν από τους φορείς κατά τη διάρκεια της έρευνας αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετά από αυτά βρίσκονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου. Για μικρής κλίμακας υποδομές θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως πηγές χρηματοδότησης το ΕΤΠΑ ΕΤΓΑ, όπως για παράδειγμα η σήμανση της περιοχής (οδική και πολιτιστική), η διαμόρφωση της βόρειας (οδός Ορεσטיών) και νότιας παραλίας της λίμνης (Διοικητήριο - Σταυρός) όπου συγκεντρώνονται καταστήματα εστίασης και καταλύματα, η ανάπλαση της παλιάς πόλης, η δημιουργία υποδομών αθλητικού τουρισμού, η αξιοποίηση της λίμνης για δραστηριότητες (προβλήτες για αθλήματα, οργανωμένες πλαζ, η ανάπλαση εισόδου της πόλης, η δημιουργία παραλίμιου πεζόδρομου, αναπλάσεις ορεινών οικισμών, η αξιοποίηση – αναβάθμιση του χιονοδρομικού κέντρου Βιτσίου, δημιουργία διαγωνιστικής πίστας *Enduro*, δημιουργία camping για τροχήλατα οχήματα.

Οι μελέτες – υπηρεσίες όπως η χαρτογράφηση διαδρομών βυζαντινών μνημείων, η μελέτη για το *citybranding*, η δημιουργία brand name του και η διαδικτυακή προώθηση του προορισμού, η δημιουργία τοπικού συμφώνου για τον τουρισμό, που προτάθηκαν από τους φορείς, αφού πρώτα ενσωματωθούν στον επιχειρησιακό σχεδιασμό του Δήμου μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το ΕΤΓΑ, ΕΤΠΑ, *Interreg*.

Για την ανάδειξη σημαντικών πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως η ανάδειξη Ραγκουτσαριών και το φεστιβάλ τέχνης στον ιστορικό τόπο του οικισμού Κάτω Κρανιώνα Κορεστέων, τα οποία προτάθηκαν από τους φορείς, μπορεί να αξιοποιηθεί το πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη και το πρόγραμμα *Interreg*.

6. Συμπεράσματα

Τα οικονομικά των δήμων αποτελούν το πρώτο και ίσως το κυριότερο θύμα, της δημοσιονομικής προσαρμογής. Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, ιδιαίτερα για τους δήμους, έχει σχεδόν εξαϋλωθεί. Οι αυτοδιοικήσεις λοιπόν θα πρέπει να θέσουν τις βάσεις για την εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που παρέχονται από τα χρηματοδοτικά εργαλεία της ΕΕ και την ανάληψη ουσιαστικής δράσης στο σχεδιασμό, προγραμματισμό αλλά και την απευθείας διαχείριση και διάθεση πόρων στις τοπικές τους κοινωνίες.

Η ορθή αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων της ΕΕ αποτελεί πλέον ανάγκη και βασιζόμενη σε έναν ολοκληρωμένο προγραμματισμό που βασίζεται σε στην ιεράρχηση των προβλημάτων του τόπου και στον οποίο θα ενσωματωθούν οι στόχοι και οι προτεραιότητες των αιρετών οργάνων μπορεί να ικανοποιήσει τις τοπικές ανάγκες και να συμβάλει στην ανάπτυξη και στην επίτευξη των στόχων της στρατηγικής Ευρώπη 2020.

Ο τουρισμός είναι οικονομική δραστηριότητα μείζονος σημασίας με ιδιαίτερα θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη και στην απασχόληση σε ολόκληρη την Ευρώπη και την Ελλάδα συγκεκριμένα, μιας και διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ανάπτυξης και θέσεων εργασίας

Η πολιτική για τον τουρισμό σε εθνικό επίπεδο διαμορφώνεται μέσω της Εθνικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής για τον Τουρισμό 2014-2020, του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για το Τουρισμό. Σε περιφερειακό επίπεδο διαμορφώνεται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) υλοποιούνται από τις διαχειριστικές αρχές της χώρας, από το Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχεδιασμό της κάθε Περιφέρειας και από το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, ενώ σε επίπεδο Δήμου από τον Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Σχεδιασμό του.

Πηγές χρηματοδότησης έργων και δράσεων για τον τουρισμό είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) το οποίο περιλαμβάνει τα Επιχειρησιακά Προγράμματα σε εθνικό και Περιφερειακό επίπεδο και την εδαφική συνεργασία μέσω διμερών και πολυμερών προγραμμάτων, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ) το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ), το πρόγραμμα LIFE για το περιβάλλον, το HORIZON 2020, το COSME, το Πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη και το πρόγραμμα ERASMUS+.

Αναφορικά με το Δήμο Καστοριάς την προηγούμενη προγραμματική περίοδο επενδύθηκαν για τον τουρισμό κεφάλαια ύψους 11.000.000 € τόσο σε δημόσιες όσο και ιδιωτικές επενδύσεις, γεγονός που καταδεικνύει τη σημαντικότητα του κλάδου για την περιοχή, κυρίως από την πλευρά των ιδιωτών οι οποίοι

επένδυσαν σχεδόν 7.000.000 €, για την αναβάθμιση ή τη δημιουργία νέων υποδομών και ότι οι δημόσιες επενδύσεις σε επίπεδο ΟΤΑ α΄ βαθμού υστερούν σημαντικά.

Στην έρευνα στην οποία πραγματοποιήθηκε αποτυπώθηκαν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της περιοχής σχετικά με τον τουρισμό και ως πιο προσιτές μορφές του τουρισμού για ανάπτυξη στην περιοχή της Καστοριάς αναδείχθηκαν ο θρησκευτικός και ο αθλητικός τουρισμός. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς του τουρισμού είναι η μείωση των τουριστικών ροών εσωτερικού και η μικρότερη διάρκεια παραμονής εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Σημαντικό πρόβλημα επίσης, είναι η έλλειψη προσωπικού γενικά αλλά και εξειδικευμένου προσωπικού συγκεκριμένα

Επίσης, οι συνεχείς αλλαγές στο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο και η μειωμένη συνεργασία μεταξύ των φορέων του τουρισμού οδηγούν σε ανεπαρκές στρατηγικό σχέδιο και όραμα, από πλευράς του Δήμου για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής

Τα χρηματοδοτικά προγράμματα σχετικά με τον τουρισμό που γνωρίζουν οι φορείς είναι περίπου τα μισά από αυτά που αναλύονται στο κεφάλαιο τέσσερα και είναι σημαντικό να υπάρχει πληρέστερη και έγκυρη ενημέρωση των φορέων σχετικά με τις ευκαιρίες που προκύπτουν από χρηματοδοτικά προγράμματα, σε αντίθεση με την παρούσα κατάσταση.

Προκειμένου να βελτιωθεί το σύστημα των επιδοτούμενων προγραμμάτων οι φορείς προτείνουν τη μείωση της γραφειοκρατίας, την επιτάχυνση των διαδικασιών ελέγχου, πιστοποίησης και αποπληρωμής, την αυτονομία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, την πρόσληψη εξειδικευμένων στελεχών και εξωτερικών συνεργατών στους ΟΤΑ.

Οι φορείς θεωρούν πολύ σημαντικό ένα επιδοτούμενο πρόγραμμα για τον τουρισμό να καλύψει κόστη μισθοδοσίας για πρόσληψη προσωπικού ή τη διατήρηση θέσεων εργασίας, την κατάρτιση των εργαζομένων, αγορά τεχνογνωσίας, την κατοχύρωση *brand name*, δαπάνες πληροφορικής (*hardware, software, υπηρεσίες*), μεταφορικά μέσα, κτιριακά / εγκαταστάσεις / διαμορφώσεις εσωτερικών & εξωτερικών χώρων.

Τα έργα που προτείνονται για το Δήμο Καστοριάς προκύπτουν από την έρευνα μέσω συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε σε στελέχη του Δήμου και σε έναν εκπρόσωπο των ξενοδόχων. Τα έργα κατηγοριοποιήθηκαν σε έργα υποδομής, μελέτες – υπηρεσίες, έργα για την ανάδειξη του τουριστικού προϊόντος, εκδηλώσεις, έργα σχετικά με τους εργαζόμενους και προτάσεις πολιτικής και προτείνεται αντίστοιχα για κάθε έργο η δυνητική πηγή χρηματοδότησής του, αφού πρώτα ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου.

Τα διακρατικά προγράμματα (*Balkan Med, Interreg Ελλάδα Αλβανία 2014 -2020, Balkan Med*) και το πρόγραμμα Δημιουργική Ευρώπη θα μπορούσαν αξιοποιηθούν για την ενοποίηση τουριστικών προορισμών της περιοχής μέσω μιας κοινής ταυτότητας και δημιουργία δικτύων. Το πρόγραμμα *Cosme* και το πρόγραμμα *LIFE* μπορούν να συμβάλλουν στην ανάδειξη του φυσικού τοπίου, ενώ αξιοποιώντας το ΕΤΠΑ

το πρόγραμμα *ERASMUS* και το πρόγραμμα *COSME* για την ανάπτυξη και την απασχόληση, μπορούν να δημιουργηθούν προγράμματα κατάρτισης για τις δημόσιες αρχές, τους επιχειρηματίες και εργαζόμενους στον τομέα του τουρισμού. Για μικρής κλίμακας υποδομές θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν ως πηγές χρηματοδότησης το ΕΤΠΑ, ΕΤΓΑ και οι μελέτες – υπηρεσίες όπως η χαρτογράφηση διαδρομών βυζαντινών μνημείων, η μελέτη για το *citybranding* κλπ, που προτάθηκαν από τους φορείς, μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το ΕΤΓΑ, ΕΤΠΑ, *Interreg*.

Τέλος, για την ανάδειξη σημαντικών πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως η ανάδειξη Ραγκουτσαριών και το φεστιβάλ τέχνης στον ιστορικό τόπο του οικισμού Κάτω Κρανιώνα Κορεστίων, είναι δυνατή η χρηματοδότηση μέσω των προγραμμάτων Δημιουργική Ευρώπη και *Interreg*.

7. Παράρτημα

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

ΕΝΤΥΠΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Όνοματεπώνυμο συνεντευξιζόμενου:

Φορέας:

Θέση στο φορέα/επιχείρηση:

Τηλέφωνο / fax / e-mail:

Τα στοιχεία είναι εμπιστευτικά και αφορούν μόνο τους σκοπούς της πτυχιακής εργασίας.

1. Ποια μορφή τουρισμού θεωρείτε πιο προσιτή για ανάπτυξη στην περιοχή της Καστοριάς:

Θρησκευτικός τουρισμός	
Αθλητικός τουρισμός	
Εποχιακός τουρισμός	
Περιβαλλοντικός τουρισμός	
Γαστρονομικός τουρισμός & κρασιού	
Πολιτιστικός τουρισμός	
Ιστορικός τουρισμός	
Άλλο:	

Αιτιολογήστε:

2. Οι τουριστικές παροχές, σύμφωνα με την άποψή σας, πως μπορούν να χαρακτηριστούν:

Απολύτως επαρκείς	
Ικανοποιητικά επαρκείς	
Επαρκείς	
Ανεπαρκείς	
Απολύτως ανεπαρκείς	

Σχόλια:

3. Αναφορικά με τον τουρισμό, είναι κατά τη γνώμη σας τα δυνατά σημεία της περιοχής:

Το οδικό δίκτυο (δρόμοι, αεροδρόμια, λιμάνια κλπ)	
Τα καταλύματα (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα κλπ)	
Ο πολιτισμός (έθιμα, παραδόσεις, διάλεκτος κλπ)	
Η κουζίνα (παραδοσιακά γεύματα)	
Τα τοπικά προϊόντα της γης	
Η ιστορία της περιοχής	
Η αρχιτεκτονική	
Το φυσικό τοπίο	
Οι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία	
Η κουλτούρα	
Ο επαγγελματισμός του κλάδου του τουρισμού	
Το ενδιαφέρον των Δημόσιων φορέων	
Το ενδιαφέρον των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό για την αξιοποίηση και χρήση νέων τεχνολογιών στον τομέα του τουρισμού	
Άλλο:	

Σχόλια:

4. Αναφορικά με τον τουρισμό, επιλέξτε, ποιες είναι κατά τη γνώμη σας οι αδυναμίες της περιοχής:

Η πρόσβαση στην περιοχή με τα διάφορα μέσα μεταφοράς	
Η έλλειψη μεγάλων ξενοδοχείων	
Η τοπική κουζίνα, η οποία προσφέρεται σε κακή ποιότητα με σκοπό τη μείωση του κόστους και η έλλειψη εναλλακτικών προτάσεων.	
Τα τοπικά προϊόντα της περιοχής τα οποία προσφέρονται στους τουρίστες στη μη αναμενόμενη ποιότητα και τα	

οποία δεν είναι διεθνώς αναγνωρίσιμα.	
Η ιστορία της περιοχής δεν προβάλλεται σωστά (ως υπηρεσία του τουρισμού)	
Οι επισκέψιμοι χώροι (μουσεία, σπήλαιο κλπ) διαθέτουν ελλιπείς υποδομές και παροχές	
Κακής ποιότητας υποδομές (εγκαταλελειμμένα κτίρια, κακής ποιότητας δρόμοι, πάρκα, παραλίες, κλπ)	
Η κουλτούρα της φιλοξενίας δεν έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να ανταποκρίνεται σε ένα διεθνές και υψηλό επίπεδο	
Ο πολιτισμός των αγροτικών και μητροπολιτικών περιοχών δεν παρουσιάζεται ως ένα κοινό τουριστικό προϊόν	
Ο επαγγελματισμός του προσωπικού που ασχολείται με τον τουρισμό ακόμα υστερεί	
Η γλώσσα επικοινωνίας (ελλιπής γνώση και χρήση της αγγλικής)	
Η έλλειψη τοπικών επενδυτών με επαρκείς πόρους για να επενδύσουν στον τουρισμό	
Η ελλιπής επικοινωνία – συνεργασία μεταξύ των φορέων – επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό	
Η ανεπαρκής συνεργασία μεταξύ του δημοσίου και των ιδιωτικών φορέων	
Ο ανεπαρκής έλεγχος από το δημόσιο ως προς την παροχή ποιοτικής υπηρεσίας από τους ιδιωτικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό	
Η ανεπαρκής εκμετάλλευση διαφόρων πηγών χρηματοδότησης και η χαμηλή απορρόφηση των διατιθέμενων κονδυλίων	
Άλλο:	

Σχόλια:

5. Περιγράψτε συνοπτικά τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η επιχείρησή / φορέας σας:

6. Ποια από τα παρακάτω πιστεύετε ότι θα έπρεπε να εφαρμοστούν, ώστε να συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου τουριστικού πακέτου στην περιοχή:

Η δημιουργία ιστοσελίδων των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό	
Η σήμανση της περιοχής (οδική και πολιτιστική)	
Φυλλάδια στοχευμένα στην προώθηση συγκεκριμένης μορφής τουρισμού που έχει επιλεγεί να προωθηθεί	
Φυλλάδια με συγκεκριμένη τουριστική προσφορά (τουριστικά πακέτα)	
Φυλλάδια με ολοκληρωμένα πακέτα τουριστικών προσφορών για την περιοχή	
Δημοσιεύσεις κειμένων για την ιστορία και τα έθιμα της περιοχής	
Ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων με τους φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού	
Συναντήσεις μεταξύ των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού	
Συμβάσεις μεταξύ των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού	

Διασκέψεις μεταξύ των φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού.	

7. Ποια χρηματοδοτικά προγράμματα γνωρίζετε;

8. Σε ποια επιδοτούμενα προγράμματα έχει ενταχθεί η επιχείρησή σας/φορέας.

Σχόλια

9. Ο φορέας / επιχείρησή σας ενημερώνεται σχετικά με τις επενδυτικές ευκαιρίες που προκύπτουν από επιδοτούμενα προγράμματα

Ναι, σταθερά ..... Περιστασιακά ..... Όχι .....

10. Ποιες είναι οι πηγές πληροφόρησης που έχετε;

- ..... Σχετικές ιστοσελίδες (espa.gr, e-keras.gr, antagonistikotita.gr, κλπ)
- ..... Μέσω σχετικής αλληλογραφίας του Δήμου
- .....Επιμελητήριο / κλαδικό φορέας
- .....Σύμβουλοι επιχειρήσεων
- .....Λογιστής
- .....Εφημερίδες, τύπος
- .....Άλλο

11. Ποια είναι τα μεγαλύτερα εμπόδια συμμετοχής σε ένα συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα;

12. Γράψτε λίγα λόγια για το πώς κατά τη γνώμη σας θα μπορούσε να βελτιωθεί το σύστημα των επιδοτούμενων προγραμμάτων. Καταθέστε προτάσεις

13 . Σε περίπτωση που η επιχείρηση / φορέας έχει επιδοτηθεί, τι είδους επενδύσεις αφορούσε η επιδότηση?

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	Βάλτε X σε όσα ταιριάζει
Κτιριακά / εγκαταστάσεις / διαμορφώσεις εσωτερικών & εξωτερικών χώρων	
Παραγωγικό εξοπλισμό / εξοπλισμό για την παροχή υπηρεσιών	
Λοιπό υποστηρικτικό εξοπλισμό: πχ εξοπλισμό ποιοτικού ελέγχου, έρευνας και ανάπτυξης, κλπ	
Μεταφορικά μέσα	
Πληροφορική (hardware, software, υπηρεσίες)	
Web-site / portal / e-shop	
Συμμετοχή σε εκθέσεις στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό	
Άλλες δαπάνες προώθησης (πχ έντυπα, καταχωρήσεις, κλπ)	
Αγορά τεχνολογίας, έξοδα πατεντών, κατοχύρωση brand name	
Κατάρτιση των εργαζομένων	
Πρόσληψη προσωπικού / διατήρηση θέσεων εργασίας	
Άλλο:.....	

14. Αν μπορούσατε να σχεδιάσετε ένα επιδοτούμενο πρόγραμμα σχετικά με τον τουρισμό για τον φορέα /επιχείρησή σας, ποιες ανάγκες θα θέλατε αυτό να καλύψει. Αξιολογήστε με βάση την παρακάτω κλίμακα, βάζοντας X στα κελιά.

ΑΝΑΓΚΕΣ	1 (πολύ σημαντικό)	2 (αρκετά σημαντικό)	3 (δευτερεύουσας σημασίας)
Κτιριακά / εγκαταστάσεις / διαμορφώσεις εσωτερικών & εξωτερικών χώρων			
Παραγωγικό εξοπλισμό / εξοπλισμό για την παροχή υπηρεσιών			
Μεταφορικά μέσα			
Έπιπλα και γραφεία			
Πληροφορική (hardware, software, υπηρεσίες)			
Web-site / portal / e-shop			
Συμμετοχή σε εκθέσεις στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό			
Άλλες δαπάνες προώθησης (πχ έντυπα, καταχωρήσεις, κλπ)			

Συστήματα ποιότητας, ISO, κλπ			
Αγορά τεχνογνωσίας, έξοδα πατεντών, κατοχύρωση brand name			
Κατάρτιση των εργαζομένων			
Κόστη μισθοδοσίας για πρόσληψη προσωπικού / διατήρηση θέσεων εργασίας			
Κάλυψη λειτουργικών εξόδων (ενοίκια, ενεργειακά κόστη, τηλεπικοινωνιακά κόστη,, κλπ)			
Άλλο:.....			

15. Σε γενικές γραμμές, η συμμετοχή σε επιδοτούμενα προγράμματα βοήθησε την επιχείρησή /φορέας σας να καλύψει τις ανάγκες της και να γίνει πιο ανταγωνιστική?

Πολύ   Αρκετά   Λίγο   Καθόλου

16. Ποια έργα που μπορεί να υλοποιήσει ο Δήμος Καστοριάς, θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα κατά τη γνώμη σας. Καταθέστε προτάσεις:

17. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα σημαντικότερα επιδοτούμενα προγράμματα τα οποία μπορούν αξιοποιηθούν για τον τομέα του τουρισμού;

Σας ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή.

8. Βιβλιογραφία

Ελληνική

1. Δήμος Καστοριάς (2012), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καστοριάς 2012 – 2015, Καστοριά
2. Δήμος Καστοριάς (Απρίλιος, 2016), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Καστοριάς 2015 – 2019, Στρατηγικός Σχεδιασμός, Καστοριά
3. ΕΕΤΑΑ (Σεπτέμβριος 2013) - Οι δήμοι στο κατώφλι της νέας προγραμματικής περιόδου. Τα νέα χρηματοδοτικά εργαλεία, η οργάνωση της εταιρικής σχέσης και της διαβούλευσης.
4. Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή (ΕΔΑ) Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, (Ιούλιος, 2015), Σχέδιο Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3) Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2014 – 2020, Κοζάνη
5. Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή (ΕΔΑ) Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας (2014), Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2014 -2020, Κοζάνη
6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ιούλιος 2015), Γενική Διεύθυνση για την Εσωτερική Αγορά, Βιομηχανία, Επιχειρηματικότητα και ΜΜΕ, Οδηγός για της χρηματοδοτήσεις της ΕΕ για τον τομέα του τουρισμού, Βρυξέλλες
7. Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (2015), Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2015 - 2019, Μέρος Α Στρατηγικός Σχεδιασμός, Κοζάνη
8. Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) (2013), Τουριστικός στρατηγικός σχεδιασμός 2021 - Οδικός χάρτης υλοποίησης, Αθήνα
9. Τράπεζα της Ελλάδος (Ιούλιος 2016), Στατιστικό Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας, Αθήνα
10. Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Διεύθυνση Χωροταξίας, (Απρίλιος, 2015), Μελέτη Αξιολόγησης, Αναθεώρησης & Εξειδίκευσης ΠΠΧΣΑΑ Δυτικής Μακεδονίας, Αθήνα
11. Υπουργείο Τουρισμού (επικαιροποίηση, Νοέμβριος 2013), Σχέδιο κατευθύνσεων εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής στον τομέα του τουρισμού, 2014-2020, Αθήνα
12. Χατζηδάκης Α. (2015), Τάσεις της τουριστικής κίνησης 2008 -2015, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα
13. Χατζηδάκης, Α. (2011), Ανάλυση της πορείας της τουριστικής κίνησης 2001-2011, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα

Ξένα

1. Denzin N. & Y.S. Lincoln (2011), Handbook of qualitative research, Thousand Oaks: Sage Publications.
2. European Commission (19/03/2014), Draft thematic guidance fiche for desk officers tourism version 2, Brussels
3. European Commission (2010), Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe, Brussels

4. McKinsey&Company (2011), Η Ελλάδα 10 μπροστά, Προσδιορίζοντας το νέο μοντέλο ανάπτυξης της Ελλάδας, Αθήνα
5. World Tourism Organization, Working Together in Europe – A Shared Leadership (2014), Published by the World Tourism Organization (UNWTO), Madrid, Spain

Διαδικτυακοί τόποι

1. http://europa.eu/about-eu/funding-grants/index_el.htm
2. http://ec.europa.eu/regional_policy/EL/policy/themes/tourism/
3. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0352:EN:NOT>
4. https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_el
5. <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/sdos201605-06.pdf>
6. <http://anaptyxi.gov.gr/>
7. http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/structural_cohesion_fund.html?locale=el
8. http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf
9. http://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/cohesion-fund/
10. <http://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=el>
11. <http://enrd.ec.europa.eu/en>
12. <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/agrotourism/about-investing>
13. http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/index_el.htm
14. <http://ec.europa.eu/environment/life/index.htm>
15. <http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/index.cfm?fuseaction=home.getProjects&themeID=59&projectList>
16. <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>
17. https://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/cosme-financial-instruments_en
18. <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>
19. http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/discover/index_el.htm